

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht. De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en website-discussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

De raad bestaat uit zeventien leden die op persoonlijke titel zijn benoemd.

Jaarverslag 2003, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Nr. 20040124/801, april 2004.

Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2004.

ISBN 90-77293-17-5

Bestellingen van publicaties:

Onderwijsraad
Nassaulaan 6
2514 JS Den Haag
email: secretariaat@onderwijsraad.nl
(070) 310 00 00 of via de website: www.onderwijsraad.nl

Tekst:

Francissen Communicatie

Ontwerp en opmaak:

Balyon Grafische Vormgeving bv

Drukwerk:

Drukkerij Artoos

JAARVERSLAG 2003

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7	
1 De Onderwijsraad	9	
1.1 Adviseur van minister, parlement en gemeenten	11	
1.2 De raad in 2003	12	
1.2.1 De ontvangst en het effect van een advies	12	
1.2.2 De activiteiten in cijfers	14	
1.3 Het secretariaat in 2003	15	
2 De onderwerpen in 2003	17	
2.1 Markt, staat en maatschappij	19	
2.1.1 Advisering binnen dit thema	19	
2.1.2 Reacties	22	
2.1.3 Meer informatie	24	
2.2 Kennissamenleving	25	
2.2.1 Advisering binnen dit thema	25	
2.2.2 Reacties	28	
2.2.3 Meer informatie	29	
2.3 Ontwikkeling van scholen en leraren	30	
2.3.1 Advisering binnen dit thema	30	
2.3.2 Reacties	33	
2.3.3 Meer informatie	35	
2.4 Beroeps- en hoger onderwijs	36	
2.4.1 Advisering binnen dit thema	36	
2.4.2 Reacties	38	
2.4.3 Meer informatie	39	
Tot slot	40	
Bijlage		
Bijlage 1	Overzicht van publicaties, seminars en presentaties	B.1-41
Bijlage 2	Samenstelling Onderwijsraad en secretariaat	B.2-55

Woord vooraf

Europa wil de meest concurrerende en kennisintensieve economie ter wereld worden. Nederland heeft niet minder bescheiden ambities: ons land moet binnen Europa tot de kopgroep behoren. Dat kan alleen als we de positie van het onderwijs in onze samenleving versterken. Kennis vormt immers de basis voor economische groei en innovatie. Maar dat niet alleen. Een hoog opgeleide bevolking legt ook het fundament onder een hechte sociale gemeenschap. Het onderwijs draagt bij aan de vorming tot burgerschap.

In voorgaande jaren kreeg de kenniseconomische functie van het onderwijs vrij veel aandacht in de advisering, in 2003 lag het accent op de sociale functie. Dat is een direct gevolg van het turbulente jaar 2002, waarin de moord op Pim Fortuyn en de verkiezingen gevoelens van maatschappelijke onvrede aan het licht brachten, die tot dan toe minder zichtbaar waren. In de discussie die daarop volgde over de koers van de samenleving, speelt onderwijs een belangrijke rol. De raad signaleert deze trend en probeert er conclusies aan te verbinden. Zo onderzoekt hij in het advies *Een voorwerp van aanhoudende zorg* of er ook verborgen gevoelens van onvrede leven in het onderwijs. En het advies *Onderwijs en burgerschap* stelt de sociale taak van scholen centraal.

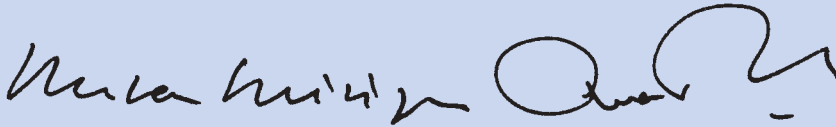
Dit jaarverslag behandelt de adviezen van de raad in vier thema's: (1) markt, staat en maatschappij; (2) kennissamenleving; (3) ontwikkeling van scholen en leraren; (4) beroeps- en hoger onderwijs. De sociale functie van het onderwijs is terug te vinden onder het eerste thema. De economische functie van het onderwijs, uiteraard niet verdwenen uit de advisering, komt aan bod onder het tweede. Daarin wordt duidelijk dat Europa's economische ambities van invloed zijn op ons nationale onderwijsbeleid. Zo moet Nederland flink investeren in aantrekkelijker bèta- en techniekstudies als het op dit punt de bestaande achterstand op andere landen wil inlopen.

De ontwikkeling van scholen en leraren, het derde thema, heeft elk jaar de aandacht van de raad. De raad is continu op zoek naar beleidsmogelijkheden die het werk van leraren ondersteunen en aantrekkelijker maken. Het laatste thema zoomt in op twee onderwijssectoren. Het beschrijft de grote vraag naar afgestudeerden in het beroeps- en hoger onderwijs en de gevolgen die dat heeft.

De raad heeft bij de voorbereiding van adviezen dankbaar gebruik gemaakt van de medewerking van een groot aantal geïnteresseerde en ervaren mensen. Steeds meer directbetrokkenen bij het onderwijs (ouders, leerlingen, schoolleiders, leraren) hebben op verschillende manieren hun kennis met ons gedeeld (groepsdiscussies, seminars, de website, interviews). De raad is hen daarvoor veel dank verschuldigd.

Het komende jaar, 2004, staat in het teken van een jubileum: de Onderwijsraad bestaat 85 jaar. Dat vieren we met een conferentie over de maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van het onderwijs in 2010 – opnieuw aansluitend op de discussie over welke functie scholen en instellingen nu precies moeten hebben. Het komend jaar staat nog

meer in het teken van Europa: Nederland zal in de tweede helft van het jaar het voorzitterschap van de Europese Unie op zich nemen. En daarmee staat de kenniseconomie opnieuw hoog op de agenda. Maar voor het zover is, kijken wij in dit jaarverslag nog één keer terug op 2003.

The image shows two handwritten signatures in black ink. The signature on the left is 'A.M.L. van Wieringen' and the signature on the right is 'A. van der Rest'. Both are written in a cursive, flowing style.

Prof. dr A.M.L. van Wieringen
Voorzitter

Drs. A. van der Rest
Secretaris/directeur

1 De Onderwijsraad

1.1 Adviseur van minister, parlement en gemeenten

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviesorgaan van de regering, opgericht in 1919. De raad adviseert – gevraagd en ongevraagd – de ministers van OCW (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en van LNV (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit). Ook de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid (bijvoorbeeld huisvesting van scholen) een beroep doen op de raad.

Deskundig, eigentijds en onafhankelijk

De raad adviseert over alle aspecten en vormen van onderwijs en leren voor kinderen, jongeren en volwassenen. Waar liggen interessante mogelijkheden voor onderwijs en wat is de beste manier om die te benutten? Wat is daarbij de rol van de overheid, of van andere partijen binnen of buiten de onderwijswereld?

De expertise binnen de raad en het (inhoudelijk) ondersteunende secretariaat zorgt ervoor dat welk onderwerp ook aan de orde is, er vanuit verschillende invalshoeken naar wordt gekeken. Raadsleden zijn afkomstig uit alle sectoren van het onderwijs, of hebben daar een bijzondere band mee. Verschillende disciplines zijn vertegenwoordigd, bijvoorbeeld onderwijskunde, economie, rechten en organisatiekunde. Ook de internationale dimensie van het onderwijs betreft de raad bij de adviezen. Ten slotte is de mening van anderen van groot belang; de raad wil nadrukkelijk verder kijken dan de eigen deskundigheid. Daarom organiseert hij regelmatig seminars en heeft hij op zijn website een discussieplaats.

De Onderwijsraad wil met een deskundige inbreng en een eigentijdse visie een bijdrage leveren aan discussies over onderwijs. Dat de raad daarbij een onafhankelijke koers vaart, spreekt voor zich. De achtergrond van de zeventien raadsleden staat daarvoor garant. Zij zijn afkomstig uit verschillende geledingen van de maatschappij en worden door de regering benoemd op grond van hun wetenschappelijke kennis, hun praktijkervaring in het onderwijs of het bedrijfsleven, of hun maatschappelijke bijdrage. De benoeming is op persoonlijke titel en de leden vertegenwoordigen geen belangengroepen.

Werkwijze van de raad

Ieder jaar doet de raad voorstellen voor het eigen werkprogramma. De minister voegt hieraan haar adviesonderwerpen toe en stelt het programma vast. Daarna biedt zij het de beide Kamers der Staten-Generaal aan, op Prinsjesdag. Het parlement kan adviesvragen aan het werkprogramma toevoegen. Het programma geeft een globaal beeld van de onderwerpen die aan de orde komen; in de loop van het jaar worden de adviesvragen en de tijdsplanning ingevuld. Onder invloed van de actualiteit kunnen adviesonderwerpen worden ingetrokken of juist toegevoegd.

De raad komt in de regel om de vier weken plenair bijeen, vooral om adviezen en verkenningen vast te stellen. Speciale commissies, door de raad ingesteld, bereiden de adviezen voor. Een advies is de behandeling van een concrete vraag, die meestal leidt tot aanbevelingen die op korte termijn kunnen worden doorgevoerd. Een verkenning behandelt een bepaalde ontwikkeling in het onderwijs vanuit een langetermijnperspectief en vanuit verschillende invalshoeken. De raad neemt in een verkenning meestal (nog) geen standpunt in, maar draagt onderwerpen aan die zich lenen voor advisering. Alle publicaties van de raad zijn te vinden op de website: www.onderwijsraad.nl.

1.2 De raad in 2003

In zijn huidige samenstelling maakte de raad het derde jaar van de zittingsperiode vol. In februari werd een nieuw lid geïnstalleerd: de heer drs. A.T. Kamsteeg, wethouder Volkshuisvesting, Zorg en Wijkgericht Werken in Dordrecht en voorheen rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad in Rotterdam. Hij nam de plaats in van mevrouw drs. A. Honing-Boele.

In het afgelopen jaar kwamen de drie accenten die de Onderwijsraad in zijn werkwijze legt, duidelijk terug: proactiviteit, aandacht voor internationale ontwikkelingen en interactiviteit. De proactieve opstelling van de raad is terug te zien in het strategische karakter van de adviezen. Voorbeelden daarvan zijn *Leren in samenspel*, over nieuwe manieren van leren in de kennissamenleving, en *Een voorwerp van aanhoudende zorg*, dat meningen en gevoelens over onderwijs peilt en daaruit conclusies trekt. Proactiviteit uit zich ook in het doen van verkennend onderzoek. Dat stond echter in 2003 op een laag pitje. Reden daarvoor was dat het voorgaande jaar, 2002, relatief veel verkenningen had opgeleverd, namelijk vier. De raad zette het afgelopen jaar een aantal van de uitkomsten daarvan om in concrete adviezen. Zo is het zeer actuele *Onderwijs en burgerschap* voortgekomen uit de verkenning *Samen Leren Leven*.

De internationale dimensie van het onderwijs is in alle adviezen aanwezig. De vergelijking met andere landen ontbreekt vrijwel nooit. Zo is in *Werk maken van een leven lang leren* goed gekeken naar de manier waarop andere landen leeractiviteiten certificeren, die buiten de schoolbanken plaatsvinden. In *Wat scholen toevoegen* onderzocht de raad het gebruik van toetsen voor jonge kinderen in het buitenland en koos Australië als een voorbeeld van 'good practice'.

Steeds belangrijker in de voorbereiding van adviezen is het derde accent, de interactiviteit. De raad organiseert in toenemende mate seminars, werkbezoeken, paneldiscussies en interviews om ervaringen te verzamelen van mensen binnen en buiten de onderwijswereld. Waar de raad in voorgaande jaren veel sprak met belangenorganisaties, consulteerde hij in het afgelopen jaar vaker directbetrokkenen: leraren, schooldirecteuren, ouders en leerlingen. Een voorbeeld hiervan is het advies *Een voorwerp van aanhoudende zorg*. Ook het advies *Onderweg in het beroepsonderwijs* is op de werkvloer voorbereid: in gesprekken met leerlingen en leraren. Deze manier van werken is bewust gekozen. Expertise alléén is immers niet voldoende. De verkiezingen van 15 mei 2002 maakten duidelijk dat de overheid belangrijke signalen uit de samenleving had gemist. Sindsdien is het streven er nog meer op gericht burgers te betrekken bij de voorbereiding van beleid. De Onderwijsraad wil bij de voorbereiding van de adviezen deskundigheid combineren met de visies van mensen uit de praktijk.

1.2.1 De ontvangst en het effect van een advies

Volgens de wet maakt de minister haar standpunt over een uitgebracht advies binnen drie maanden kenbaar aan de Kamer. Dat is voor het ene onderwerp eenvoudiger dan voor het andere. Sommige adviezen geven nieuwe gezichtspunten voor een bepaald onderwerp; ze leveren dus meer een bijdrage aan een discussie dan dat ze direct toepasbaar zijn in de praktijk. In 2003 was het advies *Werk maken van een leven lang leren* daar een voorbeeld van. Ook de manier waarop het ministerie is georganiseerd is van belang voor de aard en de snelheid van de ministeriële reactie. Als voor een adviesonderwerp een bestaande directie of projectgroep verantwoordelijk is, kan er binnen korte

termijn een inhoudelijke reactie naar de Kamer gaan. Zo is het advies *Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs*, dat gaat over de eisen die gesteld worden aan onderwijsberoepen, makkelijker onder te brengen dan *Leren in samenspel*, dat nieuwe manieren van leren in de kennissamenleving beschrijft. Tot slot is de maatschappelijke urgentie van een onderwerp van invloed op de reactie van het ministerie.

Het werk van de raad sorteert ook op andere manieren effect. Hieronder volgen enkele voorbeelden van adviezen die in voorgaande jaren werden gepubliceerd en het afgelopen jaar een vervolg kregen.

De gewichtenregeling

De raad adviseerde in 2001 en in 2002 over de herziening van de 'gewichtenregeling'. In deze regeling krijgen basisscholen extra geld voor leerkrachten als een deel van de kinderen een leerachterstand heeft. Of een leerling een achterstand heeft, wordt bepaald op grond van etnische afkomst en opleiding van de ouders. De raad wilde zowel de drempel voor extra steun als de etnische afkomst uit de regeling halen. Het advies werd opgemerkt door de onderwijswethouders van de vier grote steden. Die gaven het GION (Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs en Ontwikkeling) de opdracht het advies door te rekenen voor honderd scholen. Dat leverde het rapport *De nieuwe gewichten gewogen op*. In december concludeerden de wethouders op basis daarvan dat ze positief stonden tegenover de door de raad voorgestelde regeling, al plaatsten ze er enkele kanttekeningen bij.

Er was nog een partij die de adviezen van de raad op dit punt verwerkte: het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). In het rapport *Autochtone achterstandsl leerlingen: een vergeten groep* concludeerde het SCP dat de minister er verstandig aan zou doen de raad te volgen, omdat in de huidige regeling het geld wel de allochtone, maar te weinig de autochtone achterstandskinderen bereikt.

Examinering in ontwikkeling

Ook het in 2002 gepubliceerde advies *Examinering in ontwikkeling*, over de consequenties van nieuwe vormen van leren voor de examens, kreeg van verschillende kanten aandacht. Vertegenwoordigers van de Onderwijsraad werden vaak uitgenodigd het advies toe te lichten, onder meer op conferenties van de Bve Raad, de Citogroep, de VSNU (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten) en de Regionale Stuurgroep Aansluitingsvraagstukken vo-ho. De bij het advies gepubliceerde studie *Competenties: van complicaties tot compromis* was snel uitverkocht. De Open Universiteit Nederland gebruikt deze studie voor onderwijsdoeleinden.

Leren in een kennissamenleving

Het ministerie van OCW organiseerde in juni, naar aanleiding van drie publicaties van de Onderwijsraad, de conferentie *Leren in een kennissamenleving*. De drie publicaties handelden over dit onderwerp; ze zijn deels gepubliceerd in 2002 en deels in 2003 (zie pagina 25). De conferentie, die plaatsvond in het Kurhaus in Den Haag, was bedoeld om een kabinetsreactie te formuleren op de adviezen. De minister en ongeveer vijftig vertegenwoordigers uit het veld wisselden ideeën uit over combinaties van leren binnen én buiten de school. Gespreksleider Herman Wijffels, voorzitter van de SER (Sociaal-Economische Raad), concludeerde aan het einde van de conferentie dat het onderwijs een omslag moet maken: niet meer ordenen van bovenaf, maar redeneren van onderop, vanuit de deelnemer.

1.2.2 De activiteiten in cijfers

De raad kwam dit jaar twaalf keer plenair in vergadering bijeen. In totaal stelde hij twaalf adviezen vast en bracht hij drie eigen studies uit (in de bijlage van dit jaarverslag zijn ook studies van andere organisaties opgenomen waarop de Onderwijsraad zich heeft gebaseerd). Van de twaalf gepubliceerde adviezen stonden er zeven op het werkprogramma voor 2003, dat in omvang niet veel verschilde met dat van 2002. Er zijn het afgelopen jaar dus vijf adviezen uitgebracht, die niet in het programma stonden. Twee daarvan, *Leren in samenspel* en *Kennis van onderwijs*, kwamen nog uit het werkprogramma van 2002. Eén advies betrof lokaal onderwijsbeleid: het ging om een vraag van de gemeente Opsterland over de subsidiëring van huisvesting. Het vierde onderwerp dat niet in het werkprogramma stond was *Profielen natuur*; de Onderwijsraad heeft dit advies ongevraagd uitgebracht. Blijft er één onderwerp over waarover de minister advies vroeg na vaststelling van het werkprogramma: de *Europese richtpunten voor het Nederlandse onderwijs*.

Twee adviesonderwerpen uit het werkprogramma voor 2003 zijn al in behandeling genomen, maar zullen worden gepubliceerd in 2004. Het gaat om een advies over bureaucratiesering en schaalgrootte in het onderwijs, en een over de integrale benadering van jongeren (zorgleerlingen en uitzonderlijk getalenteerden). Een derde onderwerp, over regionale kennisnetwerken, zal in zijn geheel doorschuiven naar 2004.

De raad bracht drie nieuwsbrieven uit om scholen en andere belangstellenden binnen het onderwijs op de hoogte te houden van zijn werkwijze en activiteiten. De bulletins bevatten informatie over debatten en adviezen, portretten van raadsleden en artikelen over onderwijsinstellingen die iets bijzonders te bieden hebben.

In februari organiseerde de raad, als lid van het EUNEC (European Network of Education Councils), een internationale conferentie in Den Haag met deelnemers uit negen landen. Ook minister Maria van der Hoeven, staatssecretaris Annette Nijs, de voorzitter van de VSNU, dr. Jeroen Bartelse, en een vertegenwoordiger van de Europese Commissie, Richard Deiss, gaven acte de présence. De raad maakte het werkdocument ten behoeve van deze conferentie. De titel ervan was *Education, Market and Globalization*. De deelnemers bespraken twee hoofdonderwerpen: marktwerking in het onderwijs en sociale cohesie. Naar aanleiding van de conferentie is een rapport verschenen.

In mei organiseerde de raad, samen met de Taskforce Ouderen en Arbeid en het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, een bijeenkomst over de aantrekkelijkheid van het leraarschap. Welke mogelijkheden zijn er om het beroep een impuls te geven? Leraren, schoolleiders, personeelsmanagers uit het bedrijfsleven en andere deskundigen zochten een antwoord op deze vraag. Ze werden daarbij geholpen door een interactief computerprogramma. De raad zag in de uitkomsten van deze bijeenkomst veel van zijn aanbevelingen uit adviezen over het leraarschap terug.

In september bezocht de vaste commissie voor onderwijs van de Tweede Kamer de Onderwijsraad. De raad ging zelf – in november – op bezoek bij de Qualification and Curriculum Authority in Londen. Dit werkbezoek past in een serie: in 2001 bezocht de raad de Vlaamse Onderwijsraad, het jaar daarop het ministerie van Onderwijs in Nordrhein-Westfalen in Duitsland en dit jaar dus Groot-Brittannië.

Tot slot nemen stafmedewerkers en leden van de raad regelmatig deel aan discussie-bijeenkomsten van andere organisaties. Zie voor een overzicht hiervan de bijlage van dit jaarverslag.

Hoe vaak kwam de Onderwijsraad met zijn meest centrale onderwerpen in de gedrukte media?					
	eerste kwartaal	tweede kwartaal	derde kwartaal	vierde kwartaal	Totaal
Markt, staat en maatschappij		28	6	38	72
Kennissamenleving	7	22	5	5	39
Ontwikkeling van scholen en leraren		22	77	43	142
Beroeps- en hoger onderwijs		2	26	8	36
Advies 2002	56	31	7	28	122
Anders	3	9	4	21	37
Totaal	66	114	125	143	448

1.3 Het secretariaat in 2003

De onderwijsraad wordt inhoudelijk en facilitair ondersteund door het secretariaat. Aan het hoofd staat de directeur, die tevens secretaris is van de raad. Hij werkt samen met een inhoudelijke staf en een afdeling Algemene Zaken. In het afgelopen jaar werden vijf nieuwe medewerkers aangesteld op het secretariaat, één vertrok. Het totaal aantal formatieplaatsen bedraagt 21.

De proactieve, internationale en interactieve opstelling van de raad is uiteraard terug te vinden in de werkzaamheden van het secretariaat. De interactiviteit en daarbij horende seminars, discussiebijeenkomsten en internet-activiteiten brachten veel werk met zich mee. In het afgelopen jaar was het voor de bureaumedewerkers een uitdaging om de al genoemde EUNEC-conferentie, gehouden in februari, te organiseren.

Zowel de voorzitter als de secretaris van de Onderwijsraad hebben het afgelopen jaar geparticipeerd in het dagelijks bestuur van EUNEC. Zij zullen in 2004 formeel toetreden tot het bestuur. De bureaumedewerkers leveren niet alleen bijdragen aan het netwerk door bijeenkomsten te organiseren, maar ook door inleidingen te houden en discussiestukken te schrijven.

Het secretariaat heeft in 2003 verder gewerkt aan een kwaliteitssystem. Met het stroomlijnen en beschrijven van de werkprocessen streeft het bureau naar een hoog en constant niveau van werken. Daarnaast is er een inhoudelijke kwaliteitscontrole. Jaarlijks

vinden zowel een interne als een externe evaluatie plaats van de producten van de raad. De externe toetsing over 2003 was in handen van drs. L.E.H. Vredevoogd, voorzitter van de Nederlandse Accreditatie Organisatie en oud-voorzitter van het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Leiden. Er is bovendien een onderzoek uitgevoerd naar de leesbaarheid en het bereik van de publicaties van de raad. Dat is gedaan door M.N. Keetman, in het kader van een afstudeerproject voor de opleiding communicatiekunde van de Universiteit Utrecht.

Extra aandacht was er voor de communicatie rondom de adviezen van de raad. Het secretariaat houdt systematisch bij hoe een advies in de media wordt ontvangen en gaat, als dat gewenst is, na wat eventuele vervolgactiviteiten kunnen zijn.

In 2004 bestaat de Onderwijsraad 85 jaar. Om het jubileum te vieren is in februari 2004 een congres gehouden over de toekomstverwachtingen die de maatschappij heeft van onderwijs. Het secretariaat heeft in 2003 een groot deel van de voorbereidingen hiervoor al getroffen.

2 De onderwerpen in 2003

Onderwijsraad organiseert debat over leerling als burger

2.1 Markt, staat en maatschappij

Onderwijs is een investering in de samenleving en dient verschillende belangen. Wie erover adviseert, moet met verschillende brillen kunnen kijken. De raad doet zijn aanbevelingen vanuit drie invalshoeken: de markt, de staat en de maatschappij. In 2003 lag het accent op de maatschappelijke functie van het onderwijs.

2.1.1 Advisering binnen dit thema

Veranderingen in de bevolkingssamenstelling en voortschrijdende internationalisering versterken de roep om meer maatschappelijke samenhang. Die roep vindt zijn weerklank in het onderwijs. Sinds het turbulente jaar 2002, waarin de moord op Pim Fortuyn en de verkiezingen gevoelens van maatschappelijke onvrede aan het licht brachten, staat de sociale functie van scholen hoog op de agenda. Moet de school opvoedende taken voor zijn rekening nemen en zo ja, welke? Zijn daarvoor aanvullende bevoegdheden nodig en waar ligt de grens? De raad zocht naar antwoorden op deze actuele vragen, onder meer in de adviezen *Onderwijs en burgerschap* en *Een voorwerp van aanhoudende zorg*.

De andere twee invalshoeken die de raad hanteert, marktwerking in het onderwijs en de rol van de staat, kwamen in 2001 en in 2002 uitgebreid aan de orde in de adviezen. Natuurlijk ontbraken ze het afgelopen jaar niet. De relatie tussen marktwerking en de staat was het meest zichtbaar in het advies *Europese richtpunten voor het Nederlandse onderwijs*.

Europa wil de meest concurrerende kenniseconomie ter wereld worden, met een duurzame economische groei, meer werkgelegenheid en een hechtere sociale cohesie. Onderwijs is een belangrijk middel om deze ambitie te realiseren. Uit een vergelijking van het onderwijs in de lidstaten bleek dat Nederland nog ver verwijderd is van de Europese kopgroep op het gebied van kennis. Wil ons land aansluiting vinden, dan moeten verschillende partijen de handen ineen slaan: overheid, bedrijfsleven, sociale partners. Zij moeten vooral investeren in de exacte wetenschappen en in een vermindering van het voortijdig schoolverlaten. Ook een grotere vrijheid van inrichting voor scholen en decentralisatie van bestuur kan helpen. Daarmee krijgt het Nederlandse onderwijs meer armslag en een betere kans om de top te bereiken.

Overigens gaat het tweede thema van dit jaarverslag, de kennissamenleving (zie paragraaf 2.2), dieper in op de economische ambities van Europa én van Nederland – en de gevolgen daarvan voor het onderwijs. De drie adviezen die passen in dit eerste thema, worden hieronder chronologisch behandeld.

Europese richtpunten voor het Nederlandse onderwijs

De Europese ministers van Onderwijs stelden in het voorjaar vijf doelstellingen vast voor de vergelijking en verbetering van het onderwijs in de lidstaten. De raad oordeelde in mei dat deze richtpunten nuttig vergelijkingsmateriaal opleveren, maar dat Nederland nog ver verwijderd is van de Europese kopgroep als het gaat om kennis.

Europa wil in 2010 de meest concurrerende kenniseconomie ter wereld zijn. Dat hebben de Europese leiders in 2000 afgesproken op hun top in Lissabon. Onderwijs is, naast economisch en sociaal beleid, een belangrijk middel om deze ambitie te realiseren. Het onderwijs moet ten minste goed scoren op de volgende vijf punten:

- vergroten van het aantal afgestudeerden in de exacte vakken (15% meer dan nu, mannen, maar vooral ook vrouwen);
- terugbrengen van het aantal schoolverlaters;
- vergroten van het percentage leerlingen met ten minste hoger secundair onderwijs (havo, vwo of vierjarig mbo);
- verhogen van het niveau van vijftienjarigen; en
- verhogen van deelname aan een leven lang leren.

De raad stelt in zijn advies dat Nederland het op de laatste vier punten redelijk tot goed doet ten opzichte van de andere landen van de EU (Europese Unie), maar dat we niet tot de kopgroep behoren. Op het eerste punt, het aantal afgestudeerden in de exacte vakken, scoort Nederland ronduit slecht. We bevinden ons hier in de achterhoede. Het aantal Nederlandse techniek- en bètawetenschappers daalt al sinds 1993, terwijl in veel Europese landen een stijging te zien is. Om het tij te keren zijn investeringen in exacte richtingen broodnodig. De raad pleit voor een versteviging van de banden tussen onderwijs en bedrijfsleven, en voor een actieve rol van het bedrijfsleven bij het uitbreiden van het aantal onderzoeksbanen. Ook initiatieven om jongeren te interesseren voor bètastudies, zoals Axis, moeten meer steun krijgen. Tegelijkertijd wil de raad een debat voeren over de vraag of het nodig is alfa- en gammastudies minder aantrekkelijk te maken, bijvoorbeeld door ze te verzwaren.

Voor het behalen van de Europese doelstellingen, niet alleen de eerste, maar ook de vier andere, is een goede afstemming nodig tussen de diverse ministeries, met name Economische Zaken, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en natuurlijk OCW. Hulp van het bedrijfsleven is ook onmisbaar. Tot slot stelt de raad dat het lerarentekort een ondermijnende factor kan zijn.

“Mijn vakgebied is een extreme bètastudie, dat hangt heel sterk op getalenteerde jonge mensen en daar groeit het scheef. Ik ben twintig jaar geleden opgeleid, toen had je drie keer zoveel studenten. Als je er te weinig hebt, ontstaat er geen groepsdynamica, waardoor je boven jezelf wordt uitgetild. Ik vergelijk het maar met het peloton van de Tour de France. Dat peloton heb je nodig.”

Robbert Dijkgraaf, hoogleraar theoretische natuurkunde aan de Universiteit van Amsterdam, in NRC Handelsblad (bijlage M, september 2003).

Onderwijs en burgerschap

De in 2002 gepubliceerde verkenning *Samen leren leven* wierp de vraag op of de opvoedingsondersteunende taak van het onderwijs meer nadruk zou moeten krijgen. Anders gezegd: moeten scholen expliciet aandacht besteden aan 'burgerschapsvorming'? Ja, zei de raad in september in het advies *Onderwijs en burgerschap*, dat een vervolg is op *Samen leren leven*. Ter voorbereiding van dit advies organiseerde de raad vijf seminars met betrokkenen: ouders, vertegenwoordigers van scholen, van welzijnsinstellingen, van lokale overheden en van onderzoeksinstituten. Ook liet hij zes portretten maken van scholen met voorbeelden van 'good practice' op het gebied van burgerschapsvorming.

De raad concludeert dat het bevorderen van burgerschap in en rondom het onderwijs breed wordt gedragen. Jongeren krijgen niet langer vanzelfsprekend de bereidheid en het vermogen mee om onderdeel uit te maken van de samenleving en daar een actieve bijdrage aan te leveren. De school moet leerlingen uitdrukkelijker stimuleren om 'beschaafd gedrag' te laten zien: basale gedragsregels na te leven (naar elkaar luisteren bijvoorbeeld) en zich voor maatschappelijke doelen in te zetten (bijvoorbeeld door deel te nemen aan vrijwilligerswerk of wijkacties).

De raad wil burgerschapsbevordering stevig verankeren. Dat kan door in de onderwijswetten voor alle sectoren een bepaling erover op te nemen. Ook zou burgerschapsvorming een verplicht onderdeel moeten zijn van het schoolplan en zou er meer aandacht voor moeten zijn in de onderwijsprogramma's (al hoeft het geen apart vak te zijn). Gemeenten kunnen samen met het basis- en voortgezet onderwijs burgerschapsbevorderende plannen ontwikkelen en faciliteren, liefst binnen bestaande overlegstructuren. Scholen moeten wel zoveel mogelijk zelf kunnen bepalen hoe zij het burgerschap van hun leerlingen willen bevorderen. De Onderwijsraad benadrukte in het advies dat scholen tegenwoordig al veel moeten en dat niet van ze kan worden verwacht dat ze alle tekortkomingen in de maatschappij oplossen. De raad heeft vooral gezocht naar mogelijkheden om scholen bij deze taak te ondersteunen.

Een voorwerp van aanhoudende zorg

Waarover maken leerlingen, hun ouders, leraren en het brede publiek zich zorgen als het gaat om onderwijs? Dat was de belangrijkste vraag in het advies *Een voorwerp van aanhoudende zorg*, uitgebracht in november.

De raad verzamelde de zorgen via verschillende kanalen. Ouders, leerlingen en leraren konden in zogeheten elektronische vergaderingen, via de computer, hun mening geven. Onderwijsinspecteurs werden geraadpleegd in groepsgesprekken, en bezoekers konden op de website van de Onderwijsraad hun zorgen kwijt. De informatie die uit deze en andere bronnen kwam, werd getoetst in een consumentenpanel bestaande uit ouders. Opvallende uitkomst: veel ouders vinden dat ze nergens terecht kunnen met hun zorgen en klachten over het onderwijs of weten niet bij wie ze moeten zijn.

Uit de inventarisatie bleek verder dat ouders zich vooral zorgen maken om het lerarentekort, gebrek aan individuele aandacht voor leerlingen, gedragsproblemen en geldgebrek. Docenten vragen aandacht voor ongunstige werkomstandigheden en voor de toename van opvoedende taken voor de school. Leerlingen in het voortgezet onderwijs en het mbo (middelbaar beroepsonderwijs) vinden dat het onderwijs slecht aansluit bij hun leefwereld. En het grote publiek maakt zich zorgen over een gebrek aan integratie en waarden en normen.

De vraag die volgde op de inventarisatie was: hoe gaan scholen, gemeenten, de rijksoverheid en de politiek met de zorgen om? Is er sprake van een kloof tussen de publieke onderwijsagenda en de beleidsagenda over onderwijs? Nee, concludeerde de raad, er gaapt geen grote kloof tussen beide. Maar er is wel een communicatieprobleem. Sommige zorgen van het publiek staan op de beleidsagenda, maar zijn niet als zodanig te herkennen doordat de overheid abstracte terminologie gebruikt. Zo komt de toename van opvoedende taken voor de school terug als steun voor de 'brede school', een term die het publiek niet veel zegt. Op dit terrein valt dus winst te boeken.

Verder zijn sommige onderwerpen bij beleidsmakers onderbelicht. De zorg van ouders over het onbespreekbaar zijn van slecht functionerende leraren bijvoorbeeld. Of de relatie tussen ouders en school, een zorg die beide kanten delen maar die niet de volle aandacht van de overheid heeft. En de problemen rond de tweede fase en het studiehuis beschouwen beleidsmakers als opgelost, terwijl leerlingen, ouders en leraren zich hier nog wel zorgen om maken. De raad pleit voor een maatschappelijk debat over deze thema's.

Tot slot beveelt de raad aan om zorgen beter en systematischer in kaart te brengen dan tot nu toe gebeurt. Daartoe zou een onafhankelijke instantie diepgravend onderzoek moeten doen.

2.1.2 Reacties

Europese richtpunten voor het Nederlandse onderwijs

Minister van der Hoeven stuurde het advies in juli naar de Tweede Kamer. In december verspreidde ze het *Actieplan EU-benchmarks Onderwijs*. Daarin beschrijft ze hoe ze de vijf richtpunten voor Nederland wil invullen. De aanbevelingen van de raad zijn hierin voor een groot deel terug te vinden.

Ook de NFTO (vakbond voor docenten in het hbo en de bve) en Axis (een platform dat techniek in het onderwijs bevordert) onderschreven het advies. Voorzitter A. Kraaijeveld van Axis opperde in *De Telegraaf* de mogelijkheid bètadocenten beter te betalen dan hun alfa- en gammacollega's en studenten in exacte richtingen een hogere studiefinanciering te geven dan andere studenten.

Onderwijs en burgerschap

Minister Van der Hoeven reageerde positief in de brief waarmee zij het advies naar de Tweede Kamer stuurde. Ze had niet alleen inhoudelijk waardering voor het stuk, maar was ook onder de indruk van de werkwijze die de raad had gevolgd. Ze kondigde aan op een later tijdstip met een uitgebreide reactie te komen, waarschijnlijk in samenhang met een advies van de WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) over de algemene normen- en waardendiscussie.

Ook de VVO (Vereniging voor het management in het Voortgezet Onderwijs) reageerde in het eigen magazine *Flits* positief. De VVO vond de kern van het advies essentieel: het onderwijs heeft een taak bij het opvoeden van jonge mensen en het bevorderen van goede omgangsvormen, zowel op school als in de maatschappij. Het bestuur vroeg zich wel af of een wetwijziging echt nodig is.

In het onderwijsvakblad *Plein Primair* constateerde Cees van Overbeek, voorzitter van de Onderwijsbond CNV (Christelijk Nationaal Vakverbond), dat de regelgeving in het onderwijs weliswaar minder wordt, maar dat “de regelzucht in de afdeling fatsoen groeit als kool”. Van Overbeek stelde dat regels alléén niet zorgen voor een werkelijke verandering. Onderwijsgeevenden moeten waarden overbrengen en die waarden moeten ook zichtbaar zijn in de schoolprogramma’s. Op dit punt onderschreef hij het advies van de Onderwijsraad.

In het *Reformatorisch Dagblad* verscheen in oktober een opiniestuk van de directeur van de reformatorische Groen van Prinsterer basisschool in Kampen, de heer Van Eckeveld. De schooldirecteur vond de oproep van de Onderwijsraad tot bevordering van normen en waarden op scholen positief, maar miste twee zaken: het bijbelse fundament en de aandacht voor het gezin, dat volgens hem het startpunt is voor goed burgerschap.

Foorum, de informatiekrant voor het openbaar onderwijs in Rotterdam, interviewde in november drie schooldirecteuren over het advies van de Onderwijsraad. Alledrie konden ze zich vinden in de aandacht voor burgerschap, maar ze wezen ook op de belangrijke rol die ouders hebben in dit verband.

“We zijn niet de enige die hier mee bezig moeten gaan. Ook de ouders hebben hun verantwoordelijkheid. Als zij die niet oppakken, is het voor ons trekken aan een dood paard.”

Rector Louis Jongejans van het Einstein Lyceum over opvoedkundige taken in Foorum (5 november 2003).

Een voorwerp van aanhoudende zorg

De minister stuurde het advies naar de Tweede Kamer, met de opmerking dat de vele suggesties en overwegingen erin het onmogelijk maakten om onmiddellijk te reageren. Enige tijd later werd duidelijk dat een kabinetsreactie op dit advies te verwachten is in juni 2004 en niet, zoals eerder gemeld, in februari. In een brief aan de Kamer schreef de minister: “Een belangrijke reden voor deze vertraging is dat we druk bezig zijn met het uitvoeren van één van de aanbevelingen van de Onderwijsraad. De raad adviseerde namelijk om een maatschappelijk debat te organiseren over bepaalde zorgen, zoals de relatie tussen ouders en school. Op dit moment organiseren we in het primair, het voortgezet en het beroepsonderwijs zogeheten koersgesprekken met leerlingen, ouders, leraren, schooldirecties en andere betrokkenen bij het onderwijs. Die gesprekken gaan over de richting van het onderwijs in de komende jaren. Verschillende zorgen die door de raad zijn genoemd, zoals de al genoemde relatie tussen ouders en school, komen daar aan de orde. De uitkomsten van de verschillende koersgesprekken zullen in het voorjaar van 2004, ofwel afzonderlijk ofwel verwerkt in een koersdocument, aan de kamer worden gerapporteerd.”

De Onderwijsbond CNV reageerde positief op het advies. Woordvoerder Jerome Schellings (sector basisonderwijs van de bond) onderschreef op de website dat een maatschappelijke discussie over de voorgestelde thema’s op zijn plaats is: “Waarom zouden we ons niet afvragen of er voldoende kanalen zijn voor ouders om hun kritiek te uiten. Zeker niet alle kritiek van ouders zal terecht zijn maar we moeten niet direct in het defensief schieten.” Schellings achtte ook een discussie over de opvoedingstaak van leraren en ouders nuttig en noodzakelijk.

De NKO (Nederlandse Katholieke vereniging van Ouders) herkende de “drie belangrijke zorgpunten” uit het advies van de raad: “gebrekkige communicatie tussen ouders en school, de onbespreekbaarheid van slecht functionerende leraren en de afstemming tussen de taken van beide educatieve partners.” De NKO steunde het idee om een maatschappelijk debat te voeren, maar pleitte ervoor dat het, met name als het gaat om de taakverdeling tussen ouders en school, dicht bij de betrokkenen plaatsvindt. De vereniging riep schoolbesturen op om ook zelf het gesprek te organiseren.

Een dergelijke oproep aan schoolbesturen en managers deed ook de VBS (Vereniging van Bijzondere Scholen) in het eigen magazine *VBSchrift*. De vereniging was positief over het advies en vond verder dat behalve managers ook leraren de ruimte zouden moeten krijgen om het gesprek met ouders en leerlingen aan te gaan.

2.1.3 Meer informatie

Het advies *Onderwijs en burgerschap* maakt gebruik van zes schoolportretten, in opdracht van de Onderwijsraad en de Nationale Unesco Commissie gemaakt door de CED-Groep (Centrum Educatieve Dienstverlening) in Rotterdam en het HCO (Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding). De Unesco heeft op basis van deze portretten in juni een conferentie georganiseerd. In december 2003 is het rapport *Schoolcondities voor burgerschap* verschenen, met een verslag van de conferentie en met de zes schoolportretten.

Bij het advies *Een voorwerp van aanhoudende zorg* hoort de studie *Tel uit je zorgen*, die bestaat uit drie delen: een literatuurstudie (door het SCO-Kohnstamm Instituut en ITS Nijmegen), een verslag van discussies met belanghebbenden (door Deloitte&Touche) en een consumentenonderzoek (door de Consumentenbond).

De adviezen en de studie zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

2.2 Kennissamenleving

Nederland wil als kennissamenleving tot de Europese kopgroep behoren. Daar zijn we nog lang niet. Eerst en vooral is een goed opgeleide bevolking nodig, die beschikt over kennis, maar ook over persoonlijke, sociale en arbeidsrelevante competenties. Hoe is het leren zo te organiseren dat zo veel mogelijk burgers die vaardigheden opdoen?

2.2.1 Advisering binnen dit thema

Een goed opgeleide bevolking in een kennissamenleving bestaat voor een groter deel dan nu het geval is uit bètawetenschappers: afgestudeerden uit het hbo (hoger beroepsonderwijs) en het wo (wetenschappelijk onderwijs) in wiskunde, natuurwetenschappen of techniek. Zij leveren essentiële capaciteit om te innoveren. Ze zijn niet alleen onmisbaar in typische bètaberoepen, maar ook in sectoren als gezondheid en economie. Nederland is de hekkensluiter van de Europese Unie als het gaat om aantallen afgestudeerden in de exacte richtingen – het is al geconstateerd in het voorgaande hoofdstuk. De Onderwijsraad trok dan ook aan de bel toen de minister haar plannen voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs ontvouwde en voorstelde de bètavakken te verlichten. Wat de raad hiervan vindt is terug te lezen in het advies *Profielen natuur*.

Met alleen meer bètawetenschappers zijn we er niet. Wil Nederland tot de top van Europa behoren op het gebied van kennis, dan zal het onderwijs zich inhoudelijk moeten aanpassen. De kenniseconomie vraagt om mensen die initiatief nemen en problemen oplossen, vaardigheden die niet alleen binnen de school zijn te leren, maar ook daarbuiten. Het is daarom van belang verschillende leersituaties beter met elkaar te verbinden. Aanbevelingen daarvoor staan in het advies *Leren in samenspel*.

In een kennissamenleving leert men bovendien ‘van de wieg tot het graf’. Snelle technologische ontwikkelingen nopen mensen door te leren, ook ná het behalen van elk diploma. Daarmee wordt het postinitieel onderwijs dat daarin voorziet, steeds belangrijker. Over het bevorderen van deze vorm van onderwijs publiceerde de raad het advies *Werk maken van een leven lang leren*. We beginnen, vanwege de chronologie, met *Leren in samenspel*.

Leren in samenspel

Dit advies (vastgesteld in januari 2003) werd tegelijkertijd gepresenteerd met de verkenning *Leren in een kennissamenleving* en het advies *Www.web-leren.nl* (beide vastgesteld in december 2002 en behandeld in het jaarverslag van dat jaar). De drie uitgaven horen bij elkaar. Eén van de belangrijkste conclusies uit de verkenning, namelijk dat in een kennissamenleving leren binnen de school beter moet worden gecombineerd met leren buiten de school, werkt *Leren in samenspel* nader uit. Het advies *Www.web-leren.nl* doet hetzelfde, maar dan specifiek voor leren via internet. De raad baseerde zich onder meer op 24 interviews met evenzoveel personen over hun leerloopbaan en op 54 praktijkvoorbeelden van nieuwe leersituaties.

Om combinaties van schools en buitenschools leren te stimuleren en te ondersteunen, zouden leerlingen en studenten moeten beschikken over 'competentiekaarten'. De kaarten geven informatie over leermogelijkheden en competenties horend bij een bepaald beroep. Met de kaarten kunnen deelnemers zelf leerroutes uitstippelen, binnen de school of daarbuiten. Daarvoor is een meer vraaggerichte bekostiging nodig, zodat lerenden in staat zijn onderwijs 'in te kopen'. Ook moeten er andere vormen van beoordeling komen (portfolio's en assessments) waarmee kennis en vaardigheden – ongeacht waar die zijn opgedaan – kunnen worden vastgesteld.

Voor de leraar betekent de combinatie van schools en buitenschools leren een aanvulling op de functie. Een leraar is niet alleen meer kennisoverdrager, maar ook begeleider en coach, soms zelfs ontwerper van leertrajecten of materialen. Leraren moeten daar in hun opleiding op worden voorbereid.

Ook de school moet zich aanpassen aan het nieuwe leren. Daarbij gaat het volgens de raad om flexibeler leerroutes en lesroosters, samenwerking in interdisciplinaire teams (binnen- en buitenschools) en multifunctionele leeromgevingen met aparte ruimten voor computers, overleg en zelfstudie.

De raad constateert dat scholen nu nog te weinig mogelijkheden hebben om alternatieve leertrajecten aan te bieden. De minister moet de mogelijkheden voor examinering, bekostiging en aansluiting tussen de onderwijssectoren verbeteren. Zij zou ook het onderzoek naar nieuwe vormen van leren moeten bevorderen. Voor dit alles is een ontwikkelprogramma *Leren in samenspel* nodig, dat onder verantwoordelijkheid van het ministerie van OCW wordt uitgevoerd.

Profielen natuur

De kenniseconomie vereist handhaving van de bètavakken in de tweede fase van het voortgezet onderwijs, zo stelde de raad in april, in een ongevraagd advies aan de minister. Het advies was een reactie op de nota *Ruimte laten en keuzes bieden in de tweede fase havo en vwo*, waarin de minister voorstelde om onder meer de bètavakken aan te passen. Aanleiding vormden klachten over een overladen en versnipperd programma in de bovenbouw van havo en vwo (het studiehuis).

De minister stelde voor het verplichte bètadeel (wiskunde, scheikunde, natuurkunde) in de natuurprofielen te reduceren en een aantal vakken te schrappen, onder andere algemene natuurwetenschappen. De raad vindt dat de voorstellen de aansluiting met (vooral) het technisch hoger onderwijs niet zullen verbeteren en is zelfs bevreesd voor een teruggang in de belangstelling voor deze vervolgstudies. De voorstellen staan volgens de raad haaks op de ambitie van Nederland om als kenniseconomie tot de Europese top te behoren. Daarvoor is immers een groter aantal afgestudeerden in de exacte wetenschappen en technologie nodig. Tot slot vindt de raad dat de aanpassingen te snel worden ingevoerd.

Toch wijst de raad wijzigingen in de natuurprofielen niet op voorhand af. Hij heeft een voorkeur voor veranderingen in het onderwijsprogramma zelf, die de aantrekkelijkheid van de bètavakken kunnen vergroten. Zo zou de toepassing van exacte kennis zichtbaarder moeten zijn, net als de pluriformiteit van de beroepen die ermee zijn uit te oefenen. Ook is een koppeling van het onderwijs aan externe leeromgevingen (bedrijfsbezoeken,

onderwijs op de werkplek) noodzakelijk, zoals de raad ook voorstelt in zijn advies *Leren in samenspel* (zie hierboven). Voor dat laatste is een nauwe samenwerking tussen het beroepenveld en scholen een voorwaarde.

“Ik denk eerder dat de neergang van de traditionele bètavakken een combinatie is van verkeerd onderwijs en een slecht imago. (..) Toen ik natuurkunde ging studeren, was dat heel wat. Nu word je als een sukkel bekeken. Het is stoer om bedrijfswetenschappen te studeren, want dat is niet zo moeilijk denken ze, en het betaalt goed.”

Jan Marijnissen (naamgenoot van de SP-leider) van het Scholierensteunpunt van de bètafaculteit van de Katholieke Universiteit Nijmegen, in Vrij Nederland (12 april 2003).

Werk maken van een leven lang leren

Hoe kan de overheid bevorderen dat mensen hun leven lang leren? Wat is ervoor nodig om de bevolking ook te laten leren ná het verlaten van de schoolbanken en wie is daarvoor verantwoordelijk? In november gaf de Onderwijsraad antwoord op deze vragen in het advies *Werk maken van een leven lang leren*.

Een goed opgeleide bevolking is één van de pijlers van de kennissamenleving. De meeste mensen leren nog een hoop nadat ze de school of universiteit hebben verlaten. De vaardigheden die ze opdoen via bijvoorbeeld cursussen of vrijwilligerswerk, blijven echter grotendeels onzichtbaar. Daar komt bij dat Nederland, in vergelijking met andere landen in Europa, te weinig investeert in postinitieel onderwijs. De raad noemt een aantal maatregelen gericht op de certificering en de financiering van leeractiviteiten na het behalen van een diploma in het reguliere onderwijs.

In de financiering van postinitieel onderwijs zouden de belangen van alle betrokkenen weerspiegeld moeten zijn. Dat betekent dat zowel burgers, overheid als bedrijfsleven hun steentje bijdragen. Zo kunnen duale opleidingen nog een veel prominentere rol spelen bij postinitieel leren: onderwijsinstellingen en bedrijven die de handen ineenslaan bij gezamenlijke opleidingsprogramma's. Daarnaast kan scholing in het kader van reïntegratie verbeteren. Bijvoorbeeld door sociale uitkeringen er deels voor in te zetten of door uitkeringscondities bij het oppakken van scholing of werkervaringstrajecten aantrekkelijker te maken dan bij passief gebruik van uitkeringsgelden. Investering in postinitieel leren dat van bedrijfs- of zelfs sectoroverstijgend belang is, met name op het vlak van innovatie of ondernemerschap, vindt de raad een echte overheidstaak.

Als het gaat om certificering pleit de raad voor investeringen in procedures die elders verworven vaardigheden (buiten het reguliere onderwijs) erkennen. Er zou een netwerk van certificerende instellingen moeten komen. Zo kan de geldigheid van een certificaat, met in eerste instantie beperkte reikwijdte, eenvoudig verder worden uitgebouwd. De certificerende instanties behoren te voldoen aan nog op te stellen wettelijke kwaliteitseisen. Scholen moeten ook deelkwalificaties van mensen van buiten kunnen certificeren. Verder moeten ze wettelijk in staat zijn om delen van hun (eind)examens te laten afnemen door zo'n erkende instantie.

2.2.2 Reacties

Leren in samenspel

Naar aanleiding van de drie publicaties van de Onderwijsraad over de kennissamenleving (waaronder dus het advies *Leren in samenspel*) organiseerde het ministerie van OCW in juni de conferentie *Leren in een kennissamenleving* in het Kurhaus in Den Haag (zie pagina 13).

De VVO reageerde in maart, in het eigen magazine, op de adviezen over leren in de kennissamenleving. In hoofdlijnen kan de VVO zich erin vinden, maar zij merkt op dat de strategieën die de Onderwijsraad aanreikt, aanpassingen of verbeteringen zijn van wat al bestaat. De VVO ziet wel iets in het ontwikkelprogramma dat de ideeën van de Onderwijsraad nader uitwerkt en wil daar graag een actieve bijdrage aan leveren.

Profielen natuur

De Onderwijsraad was niet de enige die afwijzend reageerde op de voorstellen voor de bètavakken in de ministeriële nota *Ruimte laten en keuzes bieden in de tweede fase havo en vwo*. Vooral docenten wis-, natuur- en scheikunde roerden de trom (onder meer via www.bozebètas.nl), maar ook werkgeversorganisaties, de VSNU en de KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) waren tegen. De tegenstanders pleitten voor het behoud van vier verplichte vakken in de natuurprofielen en voor het op peil houden van het aantal uren.

In juli stuurde de minister een voorstel naar de Tweede Kamer, dat enigszins tegemoet kwam aan de kritiek, maar toch een verlichting betekende van het bètaonderwijs, zowel in aantal uren als in verplichte vakken. Zo moest het vak algemene natuurwetenschappen, dat de nota *Ruimte laten* nog wilde schrappen, wel worden opgenomen in de natuurprofielen van het vwo. Toen de Tweede Kamer verdeeld reageerde stuurde de minister uiteindelijk in december een compromis naar de volksvertegenwoordiging: wel een reductie in uren, maar handhaving van vier verplichte vakken in elk profiel, al is er keuzeruimte voor het vierde vak (daarvoor kan gekozen worden uit een cluster van vakken dat aan het profiel verbonden is). Als de Kamer akkoord gaat, worden de wijzigingen in augustus 2007 doorgevoerd.

Overigens was er ook een enkel positief geluid over het beperken van de bètavakken in de tweede fase. Zo stelde de VBKO (Vereniging Besturenorganisaties Katholiek Onderwijs) in een reactie op het advies van de Onderwijsraad, dat de 'drievakprofielen' beter haalbaar en aantrekkelijker zouden zijn. Ze zouden onzekere leerlingen kunnen aansporen om toch voor een bètaprofiel te kiezen. De besturenorganisaties waren het ook niet eens met de stelling dat een reductie in aantal uren ten koste van de verdieping zou gaan: "Dat geldt alleen als je alle huidige stof in de voorgestelde beperkte tijd wilt behandelen. Het is de vraag of dat moet."

Ook Christien van Gool, docente Engels en columniste van het *Utrechts Nieuwsblad*, zag voordelen in een verkleining van het verplichte bètagedeelte: "De echte bèta's zullen waarschijnlijk kiezen voor de aanvullingen in de vrije ruimte want dat zijn de vakken die ze leuk vinden en waar ze goed in zijn. Maar het effect van de voorgestelde wijzigingen zou nu juist wel eens kunnen zijn dat er ook leerlingen (meisjes?) bijkomen."

Werk maken van een leven lang leren

Staatssecretaris Nijs van Onderwijs stuurde het advies in november aan de Tweede Kamer. In de begeleidende brief somde ze een aantal conclusies en aanbevelingen op en voegde daaraan toe dat het slechts een selectie is uit “de rijkdom aan aanbevelingen”. In haar brief verwees ze ook naar het platform Leven Lang Leren dat het kabinet wil instellen en waarin vertegenwoordigers van de overheid, sociale partners en het onderwijsveld zitting zullen nemen.

De Onderwijsbond CNV noemde het advies ‘verstandig’. Het thema leven lang leren past in de prioriteiten van de bond.

2.2.3 Meer informatie

Het advies *Leren in samenspel* is mede gebaseerd op twee studies: *Scenario's in meervoud* van F. de Vijlder (Max Gootse Kenniscentrum) en *School als kennisonderneming* van E. van Rooijen, P. Coskun, C. van Iperen e.a. (B&A Groep). Ook de in 2002 gepubliceerde interviewbundel *Leven=leren* van de Onderwijsraad hoort bij dit advies.

De adviezen en studies zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

2.3 Ontwikkeling van scholen en leraren

De terugtrekkende overheid geeft scholen meer ruimte voor eigen beleid. Daarmee kan het onderwijs beter inspelen op vragen van ouders en leerlingen. Een positieve ontwikkeling, maar wel een die een zwaar beroep doet op de professionaliteit van schoolbesturen, directeuren en leraren. Hoe kunnen die hun flexibiliteit en innovatiecapaciteit vergroten? Hoe kan de overheid ze daarbij helpen?

2.3.1 Advisering binnen dit thema

In 2002 schetste de raad al in grote lijnen de gevolgen van deregulering voor scholen in het advies *Wat scholen vermogen*. Het afgelopen jaar ging hij dieper in op deelaspecten van de nieuwe situatie.

Zo is zelfsturing in het onderwijs, en de kwaliteit daarvan, gebaat bij kennis. In Nederland wordt nogal wat onderzoek gedaan op het gebied van onderwijs. De kloof tussen onderzoekers enerzijds en scholen en docenten anderzijds is echter groot. De twee partijen zouden hun kennis en ervaring meer moeten delen. Daarmee vergroten onderwijsinstellingen de capaciteit om te innoveren. Aanbevelingen hiervoor staan in *Kennis van onderwijs*.

Minder regelgeving vanuit de rijksoverheid heeft ook gevolgen voor het toezicht op de scholen. Misschien zou de onderwijsinspectie beter moeten kijken naar de opbrengsten van het onderwijs en niet, zoals nu, naar het aanbod. Scholen krijgen zo meer vrijheid om programma's in te vullen. Deze verschuiving in toezicht zou bovendien passen in de toenemende vraag naar informatie over de kwaliteit van voorzieningen. Meer hierover is te vinden in het advies *Wat scholen toevoegen*.

Tot slot zouden scholen ook bij de inzet van het onderwijspersoneel meer vrijheid moeten krijgen dan ze nu hebben. Niet alleen omdat ze daarmee beter tegemoet kunnen komen aan de wensen van hun omgeving, maar ook vanwege de komst van zij-instromers en omdat er nieuwe beroepen bijkomen in het onderwijs. Eisen voor onderwijspersoneel zouden minder centraal moeten worden vastgelegd. De raad werkt deze gedachte uit in het advies *Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs*.

Kennis van onderwijs

Scholen en leraren maken onvoldoende gebruik van de kennis die er is over onderwijs. Omgekeerd zou relevante kennis uit de praktijk meer moeten doordringen tot het onderzoek. Deze kloof tussen onderzoek en praktijk constateerde de Onderwijsraad in april in het advies *Kennis van Onderwijs: ontwikkeling en benutting*. De belangrijkste aanbeveling: stimuleer de vorming van 'kennismilieus' waarin onderzoekers, lerarenopleiders, adviseurs en leraren kennis uitwisselen rond bepaalde thema's.

Een voorbeeld van zo'n thema is dyslexie. Rond dit onderwerp kan een vast samenwerkingsverband ontstaan, dat de deelnemers gelegenheid geeft regelmatig bijeen te komen óf via nieuwsgroepen op internet informatie uit te wisselen. De kennis die ze opbouwen kunnen ze via een website aan anderen ter beschikking stellen. Deze interactie leidt tot betere, meer bruikbare en verrassende resultaten van onderwijskundig onderzoek. Dat blijkt ook uit acht voorbeelden uit de praktijk van het onderwijsonderzoek, die de raad in het advies beschrijft. Projecten waarin meerdere partijen participeren (bijvoorbeeld in onderzoek naar voorschoolse educatie en naar reken- en wiskundeonderwijs) zijn succesvoller dan die waarin de samenwerking ontbreekt (bijvoorbeeld bij het onderwerp studeerbaarheid in het hoger onderwijs).

Leraren moeten worden gestimuleerd om deel te nemen aan kennisgemeenschappen, of om tijd te steken in het delen van kennis en de vertaling van onderzoek naar de praktijk. De raad ziet wel iets in het instellen van een onderzoeksbeurs die leraren één dag in de week in staat stelt zich met deze taken bezig te houden. Het zou ook al een hele stap vooruit zijn als leraren daadwerkelijk 10% van hun werktijd aan deskundigheidsbevordering – de CAO-richtlijn – besteden. De schoolleiding moet daartoe worden aangemoedigd. Ten slotte moet er ook iets veranderen aan de kant van de onderzoekers: voor wetenschappelijk onderzoek zouden praktijkgerichte criteria moeten worden opgesteld.

De voorstellen kunnen gevolgen hebben voor de huidige verdeling van middelen voor kennisontwikkeling. De raad is voorstander van het op zijn minst handhaven van het hiervoor bestaande budget.

Tegelijkertijd met het advies van de Onderwijsraad kwam de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) met zijn advies *Onderzoek in het onderwijs*. De AWT doet globale verbeteringsvoorstellen die zijn toegespitst op zuiver wetenschappelijk onderzoek. De adviezen vullen elkaar goed aan.

“Ik heb wel eens een poging gewaagd een publicatie van een onderzoeker van het onderwijs te lezen. Dat viel niet mee. (...) Een eenvoudige, stomme leraar wordt geconfronteerd met een ondoorgrondelijk boeventaaltje, doorspekt met een jargon en een veelvuldig maar absoluut overbodig gebruik van moeilijke woorden. Na een paar van deze regels denkt de lezer al: waar gaat dit over?”

Ingezonden brief in het Onderwijsblad van H.J. IJzer (31 mei 2003).

Wat scholen toevoegen

Wat draagt een basisschool bij aan de kennis en vaardigheden van een kind? Is die bijdrage te meten, en zo ja, hoe? Op deze door de minister gestelde vragen antwoordde de raad in augustus, in het advies *Wat scholen toevoegen*. Het voornemen om een begin- en een eindtoets in te stellen in het basisonderwijs, om daarmee de kwaliteit van scholen te bepalen, stond al in het regeerakkoord van het eerste kabinet-Balkenende en kwam terug in het akkoord voor het tweede. De raad adviseerde hierover op basis van onder meer een expertmeeting met wetenschappers, een analyse van testresultaten van leerlingen, ervaringen in het buitenland en een paneldiscussie met mensen uit de praktijk.

De kwaliteit van een basisschool wordt nu vaak afgemeten aan de prestaties van leerlingen op een eindtoets. Volgens de raad schiet dat tekort: de ontwikkeling die een kind doormaakt blijft buiten beeld. De raad pleit ervoor ook het beginniveau van kinderen in kaart te brengen met een toets rond de zesjarige leeftijd. De komende vier tot zeven jaar moeten verschillende toetsen worden ontwikkeld, ten minste op de leergebieden Nederlands en rekenen. Alleen een begin- en eindmeting volstaan niet, ook andere factoren moeten worden meegewogen, zoals het opleidingsniveau van de ouders en de exacte leeftijd van het kind bij het maken van de toets. De statistische berekening van de meerwaarde van een school, op basis van de begin- en eindmeting en rekening houdend met invloeden van buitenaf, wil de raad leggen in handen van een nog nader te bepalen instantie, die de uitkomsten doorgeeft aan de school.

De toetsen moeten aansluiten bij andere diagnostische middelen die de school gebruikt om het beleid vorm te geven. Het afnemen ervan valt onder de verantwoordelijkheid van de onderwijsinstellingen. Tegenover die extra inspanningen hoort compensatie in personele zin te staan.

De raad spreekt zich expliciet uit tegen een koppeling van toegevoegde waarde en de financiering van scholen, al was het maar om ongewenst selectiebeleid te voorkomen.

Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs

De raad schetste in oktober, op verzoek van de minister, twee varianten voor een nieuwe kwalificatiestructuur in het onderwijs. Een herziening van de eisen voor het personeel in de sector is nodig vanwege de organisatorische veranderingen in scholen, de komst van zij-instromers en de uitbreiding van het aantal beroepen in het onderwijs (assistent, activiteitenbegeleider, ict-deskundige).

De raad beschrijft in het advies twee mogelijkheden: een model gericht op standaardisatie van alle functies en beroepen in het onderwijs (een gestandaardiseerde kwalificatiestructuur) en een model dat alleen kwaliteitseisen voor het leraarschap wettelijk vastlegt (een ontwikkelingsgerichte kwalificatiestructuur). De raad adviseert de minister te kiezen voor het laatste model, dat ruimte laat voor diversificatie van functies en dat scholen de vrijheid geeft zelf keuzes te maken bij de inzet van personeel. Ze kunnen, op basis van hun eigen behoeften en wensen, bepalen welke capaciteiten onderwijsondersteuners moeten hebben. Op deze wijze wordt er rekening mee gehouden dat scholen organisatorisch steeds meer van elkaar verschillen.

De raad ziet dus een centrale rol weggelegd voor de leraar. Deze zou verplicht zorg moeten dragen voor zijn eigen nascholing. Ander personeel van binnen of buiten de school (bijvoorbeeld een onderwijsassistent of een zij-instromer) zou zich via maatwerktrajecten moeten kunnen kwalificeren voor het lerarenberoep. Dat vergt flexibiliteit van de lerarenopleidingen, die intensief moeten samenwerken met de scholen. De laatste zijn in het nieuwe systeem niet alleen afnemers, maar (deels) ook ontwikkelaars van opleidingstrajecten voor onderwijspersoneel.

Voor het goed functioneren van het nieuwe systeem is het verder nodig, dat scholen werk maken van een goed ontwikkeld personeels- en scholingsbeleid. Ook moeten er afspraken komen op sectoraal niveau om doorstroming binnen en tussen de diverse onderwijssectoren te garanderen. Tot slot moeten scholen verantwoording afleggen over

de wijze waarop ze omgaan met hun beslissingsvrijheid wat betreft de inzet van personeel.

2.3.2 Reacties

Kennis van onderwijs: ontwikkeling en benutting

In november stuurde minister Van der Hoeven haar reactie op het advies van de Onderwijsraad naar de Tweede Kamer. Ze onderschreef het op hoofdlijnen en sprak de intentie uit de vorming van kennissgemeenschappen te stimuleren. De minister concludeerde – nadat ze om reacties had gevraagd bij de NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek), de commissie voor kortlopend onderwijsonderzoek VSLPC en de VVO – dat de belangrijkste aanbevelingen breed worden gedragen. Ze kondigde aan met de NWO en de VSNU om de tafel te gaan zitten om praktijkgerichte criteria voor wetenschappelijk onderzoek op te stellen. Ook over de vorming van kennissgemeenschappen wilde ze overleggen, met de NWO en met de VVO. Beide organisaties hebben aangegeven een rol te willen spelen bij de vormgeving en/of de financiering van de kennissgemeenschappen.

Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs

Minister Van der Hoeven stuurde in oktober haar notitie *Een samenhangend opleidingsstelsel voor de onderwijsberoepen* naar de Tweede Kamer. In de notitie refereerde zij aan het advies van de Onderwijsraad. De minister koos niet voor de door de raad bepleite ontwikkelingsgerichte kwalificatiestructuur, maar gaf aan dat ze ook voor andere functies in het onderwijs landelijke bekwaamheidseisen wil formuleren. De notitie bevatte nog geen concrete voorstellen voor een kwalificatiestructuur en de bijbehorende wijzigingen in het opleidingstelsel. In plaats daarvan stelde de minister voor, een landelijk platform samen te stellen met mensen uit het onderwijsveld (leraren, schoolleiders, bovenschoolse managers, bestuurders en lerarenopleiders), dat per beroep een basispakket met bekwaamheidseisen gaat ontwikkelen. Uiteindelijk zal de minister deze eisen moeten vaststellen.

De VVO was positief over het advies van de Onderwijsraad. De VVO vond het “belangrijk dat de rol van de scholen onderkend wordt bij het verdelen van werkzaamheden naar verschillende taken en functies”. De vereniging vond het terecht dat de raad het opleidingsstelsel voor leraren daarop wilde aanpassen, maar had graag gezien dat dit punt (en de gevolgen voor de financiering van de opleidingen) nader was uitgewerkt in het advies. De VVO miste ook aandacht voor de functie van schoolleiders en betreurde het, dat de minister het advies niet zwaarder mee liet wegen in haar besluitvorming: “Ze laat hiermee weer een kans liggen om haar visie op autonomie van scholen om te zetten in daden.”

De Onderwijsbond CNV onderschreef de gedachte dat er landelijke kwaliteitseisen moeten komen voor leraren, maar stelde dat die er ook moeten komen voor andere functies in het onderwijs. Vakbonden, schoolbesturen en scholen zouden deze eisen samen moeten formuleren. De bond hoopte dat dit advies mee zou helpen de discussie rond de kwaliteitseisen en de opleidingsstructuur vlot te trekken.

Wat scholen toevoegen

Minister Van der Hoeven stuurde dit advies in augustus naar de Tweede Kamer en schreef in de begeleidende brief dat het “waardevolle aanknopingspunten” bevatte voor haar

beleid. In november, bij de behandeling van de begroting van Onderwijs in de Kamer, bleek dat zij belangrijke elementen uit het advies niet overnam. Zo wilde de minister kinderen laten toetsen op vierjarige leeftijd en dus niet op zesjarige. De begintoets zou daarmee niet alleen een middel zijn om de kwaliteit van scholen in beeld te brengen, maar ook om leerachterstanden zo vroeg mogelijk op te sporen. De Kamer was in zijn geheel tegen het voorstel van de minister. De meeste partijen veronderstelden dat het ontwikkelingsniveau van vierjarige kinderen nauwelijks te meten is en vreesden bovendien te hoge kosten en bureaucratische rompslomp.

Van alle adviezen die de Onderwijsraad in 2003 uitbracht, kreeg dit de meeste aandacht in de media. Niet alleen kranten en vakbladen schreven erover, maar ook verschillende journaals en actualiteitenrubrieken op televisie en radio maakten er ruimte voor vrij. Het toetsen van jonge kinderen is al jaren een omstreden onderwerp. De reacties die het onderwijsveld via de media uitte, waren ook dit keer overwegend negatief. De raad heeft dit eerder meegemaakt, bij het advies over leerstandaarden (1999) waren de reacties ook in eerste instanties negatief, in tweede instantie positief. Hoe dan ook, tegenstanders als de AOb (Algemene Onderwijsbond), het VOS/ABB (de vereniging voor bestuur en management in het openbaar onderwijs), de VOO en de AVS (Algemene Vereniging van Schoolleiders) waarschuwden voor een soort 'opbrengstdenken' dat de onbevangen toekomstverwachtingen van leerlingen en ouders zou kunnen wegnemen. Ze waren van mening dat het toetsen van jonge kinderen, of dat nu op vier- of op zesjarige leeftijd gebeurt, onbetrouwbare resultaten geeft. Er waren ook praktische bezwaren: slechts de helft van de basisschoolleerlingen blijft acht jaar op dezelfde school, er zijn al veel toetsen en het geld dat gemoeid is met het opzetten van de begintoets, zou beter kunnen worden besteed. De AVS sprak zelfs van een 'dom en onrealistisch advies'.

"Zinnig idee, zou je zeggen. Maar in Nederland lokken zulke voorstellen altijd pavlovachtige protesten uit. (..) Merkwaardig toch, die collectieve aversie tegen kennis, prestaties en belasting. En tegen de schrik aanjagende gedachte dat je dingen kunt *meten*."

Columnist Jan Blokker over Wat scholen toevoegen in de Volkskrant (20 augustus 2003).

Toch waren er ook positieve geluiden. Het CED in Rotterdam en enkele schoolbesturen in die stad vonden het toetsen van zesjarigen, gekoppeld aan omgevingsfactoren en een eindtoets, goede middelen om de effectiviteit van scholen te meten. Zij waren het volledig eens met de raad dat er geen koppeling moest komen tussen toetsresultaten en financiering. Ook Concent, de besturenorganisatie voor het gereformeerd onderwijs, zag wel iets in het advies, vooral in de verschuiving in activiteiten van de inspectie.

Diverse hoofdredacties van kranten spraken zich in hun commentaren uit over *Wat scholen toevoegen*. De *Telegraaf*, *Trouw* en de *Volkskrant* waren positief en stelden dat het toetsen van kinderen controleerbare gegevens kan opleveren, en daarmee een betere vergelijking van scholen. Ze voegden er wel aan toe dat ze tegen een koppeling van toetsresultaten en financiering van scholen zijn. *NRC Handelsblad*, het *Rotterdams Dagblad*, het *Leidsch Dagblad* en de *Leeuwarder Courant* deelden de bezwaren van de onderwijsorganisaties en wezen het advies van de hand.

2.3.3 Meer informatie

Voor het advies *Kennis van onderwijs* gaf het Tilburgse instituut voor beleidsonderzoek IVA op basis van literatuuronderzoek een overzicht van kennisontwikkeling rond onderwijs, het gebruik in de praktijk en verbetermogelijkheden.

De acht voorbeelden van kennissgemeenschappen in het advies zijn door drie partijen beschreven: het Max Gooite Kenniscentrum, Sardes en de Onderwijsraad zelf.

Bij het advies *Wat scholen toevoegen* hoort de studie *Herkomstkenmerken en begintoets*, uitgevoerd door het SCO-Kohnstamm Instituut.

De studies en de verkenningen zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

2.4 Beroeps- en hoger onderwijs

Zo veel mogelijk afgestudeerden, op een zo hoog mogelijk niveau. Dát is wat Nederland als kenniseconomie nodig heeft – het kwam al eerder aan de orde. De roep om hogere rendementen geldt vooral het beroepsonderwijs en het hoger onderwijs. De raad gaf deze sectoren extra aandacht en zocht de oplossing in de herverdeling van (financiële) verantwoordelijkheden.

2.4.1 Advisering binnen dit thema

Eén van de speerpunten van het Nederlandse onderwijsbeleid is het opvijzelen van het opleidingsniveau in het beroepsonderwijs. Hieraan ten grondslag ligt de ambitie om tot de kenniseconomische kopgroep van Europa te behoren. Maar er is een breder probleem: er is een tekort aan ‘denkende doeners’. Er zijn in het beroepsonderwijs te veel vroegtijdige schoolverlaters en de doorstroming van vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs) via mbo naar hbo is onvoldoende. Om de situatie te verbeteren is een omslag in het denken nodig én een nauwere samenwerking met het bedrijfsleven.

Niet alleen het middelbaar beroepsonderwijs, ook de hogescholen en universiteiten leveren te weinig afgestudeerden af. Publieke investeringen zijn niet langer toereikend om aan de vraag naar hoger onderwijs (hbo en wo) te kunnen voldoen. Er komen steeds meer nieuwe aanbieders in deze sector, mede dankzij het internationale streven om de systemen voor hoger onderwijs open te stellen. De steeds bewuster kiezende student maakt daar dankbaar gebruik van. Ook hier is een omslag in het denken nodig: het is tijd om na te gaan wie waarvoor verantwoordelijk is. Wat kan de overheid betalen, wat de instellingen, de student en het bedrijfsleven? Kan de ene opleiding meer geld krijgen dan de andere, omdat zij meer waard is voor de kenniseconomie of meer kwaliteit levert?

Deze vragen beantwoordde de raad in het advies *Bekostiging hoger onderwijs*. De aanbevelingen over het beroepsonderwijs zijn terug te vinden in *Onderweg in het beroepsonderwijs*.

Onderweg in het beroepsonderwijs

Vmbo, mbo en hbo zijn te veel gescheiden werelden, schreef de Onderwijsraad in juni in het advies *Onderweg in het beroepsonderwijs*. De schotten tussen de verschillende opleidingen in het beroepsonderwijs moeten weg om ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk jongeren een diploma halen, op een zo hoog mogelijk niveau. Ter voorbereiding van dit advies voerde de raad een groot aantal gesprekken met leerlingen en met sleutelfiguren in het beroepsonderwijs.

Overheid, onderwijsinstellingen en bedrijven moeten doordrongen raken van het idee dat zij onderdeel zijn van een ‘leerketen’. Elk van de partijen draagt een stukje bij aan de leerloopbaan van de leerling, en die loopbaan moet centraal staan, niet de afzonderlijke opleidingen. Vanuit deze gedachtegang heeft de raad drie speerpunten geformuleerd om

het beroepsonderwijs aantrekkelijker te maken: (1) scholen moeten beter kijken naar wat elke leerling afzonderlijk nodig heeft en maatwerk leveren; (2) scholen en bedrijven moeten nauwer samenwerken; (3) de overgangen van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo moeten soepeler verlopen.

Daarvoor is het nodig een aantal (wettelijke) barrières te slechten. Zo is de financiering van de opleidingen een belemmering voor een vlotte doorstroming. In het huidige stelsel, met een vast instroommoment per jaar, krijgt een mbo-school voor een tussentijds instromende hbo-leerling geen geld, want dat is al naar het hbo gegaan. Leerlingen die een verkorte, gecombineerde mbo-hbo-opleiding volgen, betalen een jaar lang zowel voor het mbo als voor het hbo. De raad pleit voor een systeem waarin het geld het leertraject van de leerling volgt.

Onderwijsinstellingen kunnen programma's beter op elkaar aan laten sluiten, leerlingen beter begeleiden en relevante leerervaringen documenteren en doorspelen aan de ontvangende school. Ook communicatie tussen de sectoren en uitwisseling van leraren bevorderen de soepelheid van overdracht. Er moet meer ruimte komen voor experimenten met 'verticale deelscholengemeenschappen': scholen waarin voorzieningen voor vmbo, mbo en hbo zijn ondergebracht en waarin leerlingen makkelijk (soms zelfs zonder examens te doen) kunnen overstappen van de ene opleiding in de andere. Tot slot zouden scholen in staat moeten worden gesteld om leermogelijkheden bij bedrijven in te kopen, zodat leerlingen de relatie tussen wat ze leren op school en wat ze doen in een bedrijf beter zien.

“Het vmbo valt onder de sector voortgezet onderwijs, het mbo onder de bve sector (beroepsonderwijs en volwasseneneducatie). De ambtenaren van deze sectoren kennen elkaar niet eens. Het zijn ook in Zoetermeer twee compleet gescheiden werelden.”

Leen Ruben, projectleider bij de Onderwijsgroep Noord (scholen voor vmbo en mbo) in het Reformatorisch Dagblad (20 juni 2003).

Bekostiging hoger onderwijs

De overheid is financieel verantwoordelijk voor het hoger onderwijs. Omdat niet alle opleidingen gelijk zijn mag de financiering ervan verschillen. Zo kan het collegegeld voor de vervolgoopleidingen, de 'masters', hoger zijn dan voor de basisopleidingen, de 'bachelors'. Opleidingen die een aantoonbare economische meerwaarde bieden, zoals bèta- en techniekstudies, zouden extra geld moeten krijgen. En kwaliteit zou, meer dan nu het geval is, een rol moeten spelen bij de verdeling van het geld. Dat stelde de raad in het advies Bekostiging hoger onderwijs, uitgebracht in september.

De raad wil in dit advies het huidige financieringssysteem voor het hoger onderwijs handhaven, maar pleit ervoor meer criteria te gebruiken bij de toekenning van financiële middelen. Er zou beter moeten worden gekeken naar doelmatigheid, toegankelijkheid en kwaliteit. Het eerste criterium, doelmatigheid, omvat zowel het rendement van een opleiding als de 'macrodoelmatigheid' ervan, dat wil zeggen: de afstemming tussen vraag en aanbod in een bepaalde regio.

Kijkend naar macrodoelmatigheid en (regionale) toegankelijkheid is een ruim aanbod van de oriënterende bacheloropleidingen wenselijk, zelfs ruimer dan ons land nu kent. Deze opleidingen moeten, ook omwille van de toegankelijkheid, geen hoger collegegeld vragen. Voor de masteropleidingen gelden andere overwegingen. Hier is, naast de afstemming van vraag en aanbod, de kwaliteit van groot belang. De raad wil dat masteropleidingen hun kennis en capaciteiten bundelen en vindt dat voor het volgen van deze studie een hogere eigen bijdrage mag worden gevraagd van de studenten. Die hebben er immers een groot persoonlijk profijt van.

De raad vindt verder dat voor opleidingen die goed zijn voor de economie, extra financiële inspanningen van de overheid nodig zijn. Te denken valt aan landbouwstudies, bèta- en techniekopleidingen. Ook mag de overheid verder kijken dan de 'basiskwaliteit' van een opleiding en mag zij extra kwaliteit belonen.

De raad zal in 2004 nader ingaan op de verhouding bekostigd en niet-bekostigd hoger onderwijs en een analyse maken van de sterke en zwakke punten van beide systemen.

“Als een student hier wiskunde wil studeren en dat niet in Nijmegen kan doen, gaat hij niet naar Eindhoven, maar raakt hij voor de wiskunde verloren. Die student kiest een andere studie, in Nijmegen.”

Kees Blom, rector magnificus van de Katholieke Universiteit Nijmegen in de Volkskrant (8 oktober 2003).

2.4.2 Reacties

Onderweg in het beroepsonderwijs

Staatssecretaris Nijs van Onderwijs liet in een eerste reactie weten dat ze al langer pleit voor een verandering van de bekostigingssystematiek voor het beroepsonderwijs, maar dat het nog niet duidelijk was hoe dat eruit moet zien.

Bekostiging hoger onderwijs

De staatssecretaris stuurde dit advies in september naar de Tweede Kamer en schreef in de begeleidende brief dat het “waardevolle aanknopingspunten” bood voor de discussie “over rollen en verantwoordelijkheden van overheid, instellingen, studenten en andere maatschappelijke sectoren in het hoger onderwijs”. In december kwam ze met het voorstellen te experimenteren met collegegelddifferentiatie en selectie. Eén van de experimenten zou het gedeeltelijk compenseren van het collegegeld voor nieuwe bètastudenten kunnen zijn.

In het *HOOP 2004* (Hoger Onderwijs en Onderzoeksplan), dat werd gepresenteerd in januari 2004, kwam de discussie over de macrodoelmatigheid van het opleidingsaanbod terug. Aangekondigd werd dat de overheid het initiatief zal nemen om het bestaande aanbod per discipline door te lichten. Ook introduceerde staatssecretaris Nijs in *HOOP 2004* de prestatieafspraken als middel voor instellingen om hun profielen te versterken en beter te presteren.

De prestatiebekostiging en de (in de ogen van de raad onvermijdelijke) grotere private bijdrage aan de masterfase konden nog niet direct rekenen op brede steun. Een woord-

voerder van de VSNU zei in een reactie in dagblad *Trouw* niet tegen prestatiebekostiging te zijn, maar te hopen dat niet alleen gekeken wordt naar maatschappelijke relevantie. De universiteiten zouden het beste zelf kunnen beoordelen of ze een onderzoeksgroep extra geld willen geven. De VSNU hoopte dat de beoordeling daarvan niet aan de NWO zou worden overgelaten.

NRC Handelsblad interviewde naar aanleiding van het advies twee collegevoorzitters: Roelof de Wijkerslooth van de Katholieke Universiteit Nijmegen en Sybolt Noorda van de Universiteit van Amsterdam. Beiden waren uitgesproken negatief. De Wijkerslooth: "Bètastudies hier krijgen al veel meer geld dan andere opleidingen. De raad heeft niet bekeken wat die studies met dat extra geld doen. Buitengewoon ondoordacht." Noorda: "Het is ronduit flauwekul, die modekreet dat alleen bètastudies economische meerwaarde bieden. Het begrip kenniseconomie is heel misleidend, omdat iedereen denkt dat je iets moet kunnen kopen met academische kennis. Zo werkt de universiteit niet."

Het ISO (Interstedelijk Studenten Overleg) reageerde verbolgen op het advies. De studenten vonden dat een hogere eigen bijdrage voor de masteropleiding niet strookt met de waarde die het kabinet toedicht aan hoger opgeleiden. Ook de LSVb (Landelijke Studenten Vakbond) zag niets in het verhogen van het collegegeld. De vakbond stelde dat daarmee de toegankelijkheid van de vervolgoopleidingen in het geding zou komen.

De werkgeversorganisatie VNO-NCW noemde het voorstel de masteropleiding duurder te laten zijn dan de bacheloropleiding 'onverstandig'. De organisatie merkte op dat Nederland zit te springen om hoger opgeleiden en dat er geen drempels mogen worden opgeworpen, die studenten verhinderen de hoogste opleiding te kiezen.

2.4.3 Meer informatie

Bij het advies *Onderweg in het beroepsonderwijs* hoort de studie *Werkplekieren in de beroepsonderwijskolom*, uitgevoerd door het CINOP (Centrum voor Innovatie van Opleidingen).

De studies en de verkenningen zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

Tot slot

In dit jaarverslag heeft de Onderwijsraad een overzicht gegeven van zijn werkzaamheden in 2003. Hiermee wil hij verschillende organisaties en mensen informeren: het ministerie van OCW, het ministerie van LNV, de leden van de Eerste en Tweede Kamer en iedereen die geïnteresseerd is in onderwijs.

De raad heeft getracht de advisering – en de reacties daarop – op een heldere manier voor het voetlicht te brengen. De adviesonderwerpen zijn ingedeeld in vier thema's, die in eerdere jaren al werden geformuleerd: (1) markt, staat en maatschappij; (2) kennis-samenleving; (3) ontwikkeling van scholen en leraren; (4) beroeps- en hoger onderwijs. In 2004 zal de raad opnieuw langs deze programmalijnen adviseren. De onderwerpen komen voort uit suggesties die de raad doet, maar ook uit het Hoofdlijnenakkoord *Meedoen, meer werk, minder regels* van dit kabinet. Ze sluiten dus aan bij de prioriteiten die de bewindslieden stellen op het gebied van onderwijs.

Er is niet alleen continuïteit in de onderwerpen, maar ook in de werkwijze van de raad. Proactiviteit, interactiviteit en aandacht voor internationale ontwikkelingen zijn sleutelbegrippen die niet meer zijn weg te denken uit de voorbereiding van de adviezen. De raad zal ze ook toepassen in 2004, het laatste jaar dat hij vol maakt in de huidige samenstelling. De leden zullen, samen met de bureaumedewerkers, hun uiterste best doen de continuïteit in de advisering te waarborgen, ook voor de periode na 2004.

Bijlage 1

Overzicht van publicaties, seminars en presentaties

Publicaties van de raad

Thema: markt, staat en maatschappij			
Advies	Verkenning	Studie	Zie pagina's
<p>Europese richtpunten voor het Nederlandse onderwijs De raad gaat in op vijf concrete doelstellingen die de Europese Unie hanteert voor verbetering van het onderwijs. (12 mei)</p>			blz.20
<p>Onderwijs en burgerschap Moet de opvoedingsondersteunende taak van het onderwijs meer nadruk krijgen? Zo ja, hoe? De raad geeft antwoord op deze vragen. (25 september)</p>	<p>Het advies <i>Onderwijs en burgerschap</i> kwam voort uit de in 2002 gepubliceerde verkenning <i>Samen Leren Leven</i>.</p>	<p>Het advies <i>Onderwijs en burgerschap</i> is mede gebaseerd op zes schoolportretten, in opdracht van de Onderwijsraad en de Nationale Unesco Commissie gemaakt door de CED-Groep en het HCO. In december is het rapport <i>Schoolcondities voor burgerschap</i> verschenen, met daarin een beschrijving van de zes schoolportretten.</p>	blz.21
<p>Een voorwerp van aanhoudende zorg De raad onderzoekt welke zorgen over onderwijs er leven onder leerlingen, ouders, onderwijsgeevenden en het 'brede publiek'. (27 november)</p>		<p>Tel uit je zorgen Het advies <i>Een voorwerp van aanhoudende zorg</i> is mede gebaseerd op deze studie, die bestaat uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ een literatuurstudie; ▪ verslagen van discussies met belanghebbenden; en ▪ een consumentenonderzoek. 	blz.21

Thema: kennissamenleving			
Advies	Verkenning	Studie	Zie pagina's
<p>Leren in samenspel De raad draagt ideeën aan om combinaties van leren binnen en buiten de school te stimuleren en te ondersteunen. (18 februari)</p>	<p>Het advies <i>Leren in samenspel</i> kwam voort uit de in 2002 gepubliceerde verkenning <i>Leren in een kennissamenleving</i>.</p>	<p>Scenario's in meervoud van F. de Vijlder (Max Goote Kenniscentrum).</p> <p>School als kennisonderneming van E. van Rooijen, P. Coskun, C. van Iperen e.a. (B&A Groep).</p> <p>Beide studies horen bij het advies <i>Leren in samenspel</i>. Dat geldt ook voor de in 2002 gepubliceerde interviewbundel <i>Leven=leren</i>.</p>	<p>blz.25</p>
<p>Profielen natuur Dit advies gaat in op de aanpassing van de bètavakken in de ministeriële nota <i>Ruimte laten en keuzes bieden in de tweede fase havo en vwo</i>. (4 april)</p>			<p>blz.26</p>
<p>Werk maken van een leven lang leren De raad onderzoekt hoe binnen het concept van een leven lang leren het postinitieel leren (leren na het verlaten van de schoolbanken) kan worden bevorderd. (5 november)</p>			<p>blz.27</p>

Thema: ontwikkeling van scholen en leraren

Advies	Verkenning	Studie	Zie pagina's
<p>Kennis van onderwijs De raad gaat in op de vraag hoe het komt dat scholen weinig gebruik maken van onderwijsonderzoek. Hoe is deze situatie te verbeteren? (22 april)</p>		<p>Onderwijsonderzoek en praktijk Een literatuurstudie van het Tilburgse instituut voor beleidsonderzoek IVA.</p> <p>Kennis moet stromen Beschrijving van zes kennisgemeenschappen in de praktijk door onderwijsonderzoeksbureau Sardes.</p> <p>Kennisfunctie in het project 'Techniek maakt het' Beschrijving van een kennisgemeenschap door het Max Goote Kenniscentrum.</p> <p>Deze studies horen bij <i>Kennis van onderwijs</i></p>	blz.30
<p>Wat scholen toevoegen De raad onderzoekt of de bijdrage die een basisschool levert aan de ontwikkeling van een kind te meten is en zo ja, hoe. (14 augustus)</p>		<p>Herkomstkenmerken en begintoets Deze studie is verricht als voorbereiding op <i>Wat scholen toevoegen</i> en onderzoekt alternatieven voor de begintoets voor leerlingen in het basisonderwijs.</p>	blz.31
<p>Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs De raad wil met dit advies een bijdrage leveren aan de discussie over kwaliteitseisen voor onderwijspersoneel en het daarmee samenhangende opleidingsstelsel. (10 oktober)</p>			blz.32

Thema: Beroeps- en hoger onderwijs			
Advies	Verkenning	Studie	Zie pagina's
<p>Onderweg in het beroepsonderwijs De raad onderzoekt de mogelijkheden om de aantrekkelijkheid van het beroepsonderwijs (vmbo-mbo-hbo) te vergroten. (16 juni)</p>		<p>Werkplekieren in de beroepsonderwijs-kolom Deze studie is verricht door het CINOP ter voorbereiding op het advies <i>Onderweg in het beroepsonderwijs</i>.</p>	blz.36
<p>Bekostiging hoger onderwijs De raad buigt zich over het financieringssysteem voor het hoger onderwijs en de criteria voor de verdeling van financiële middelen. (2 september)</p>			blz.37

Briefadviezen

18 December	<i>Briefadvies Onderwijsraad aan College van Burgemeesters en Wethouders van gemeente Opsterland. Dit is een advies inzake lokaal onderwijsbeleid. Het gaat over de afwijzing van een verzoek tot subsidiëring van huisvesting buiten de gemeentegrenzen.</i>
-------------	---

Diversen

Maart	<i>Nieuwsbrief 6</i>
April	<i>Jaarverslag 2002</i>
Juni	<i>Nieuwsbrief 7</i>
September	<i>Werkprogramma 2004</i>
Oktober	<i>Nieuwsbrief 8</i>

Seminars door de raad georganiseerd

6 februari	Seminar met mensen werkzaam in het beroepsonderwijs, over de vormgeving van burgerschap in de praktijk van het beroepsonderwijs, op het Koning Willem I College in 's Hertogenbosch. Onderwijs en burgerschap
13 februari	Seminar met mensen werkzaam in het voortgezet onderwijs, over de vormgeving van burgerschap in de praktijk van het voortgezet onderwijs, op het Corbulo College in Voorburg. Onderwijs en burgerschap
14 februari	Seminar met mensen werkzaam in het basisonderwijs, over de vormgeving van burgerschap in de praktijk van het basisonderwijs, op de basisschool Korte Akkeren in Gouda. Onderwijs en burgerschap
20 februari	Expertmeeting <i>Begintoets basisonderwijs</i> . Wat scholen toevoegen
28 februari – 1 maart	EUNEC-conferentie in Den Haag: <i>Education, Market and Globalization</i> .
10 maart	Seminar met wethouders en directeuren onderwijs van de vier grote gemeenten en een vertegenwoordiger van de VNG; over de rol van de lokale overheid bij het versterken van burgerschap. Onderwijs en burgerschap
6 mei	Panelbijeenkomst <i>Toegevoegde waarde van het onderwijs in scholen</i> . Wat scholen toevoegen
13 mei	Onderwijsdebat <i>Aantrekkelijk onderwijs</i> , in samenwerking met het SBO en de Taskforce Ouderen Arbeid. Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs
15 mei	Seminar met wetenschappers en bestuurders van onderwijsorganisaties, over onderwijs en burgerschap. Onderwijs en burgerschap
17 juni	Versnellingskamer (elektronische vergadering) met ouders, leraren en leerlingen uit het voortgezet onderwijs. Een voorwerp van aanhoudende zorg

18 juni	Versnellingskamer met ouders, leraren en leerlingen uit het middelbaar beroepsonderwijs. Een voorwerp van aanhoudende zorg
24 juni	Seminar <i>Schoolcondities voor burgerschap</i> , in samenwerking met de Nationale Unesco Commissie, te Utrecht. Onderwijs en burgerschap
25 september	Conferentie <i>Onderwijs en Burgerschap</i> in Basisschool De Hoeksteen in Rotterdam. Onderwijs en burgerschap
16 december	Rondetafeldiscussie. Een kwalificatiestructuur voor het onderwijs

Presentaties raadsleden en stafmedewerkers

Januari	Toelichting op het advies <i>Moderne Vreemde talen</i> , ten behoeve van een groep OALT-leerkrachten te Amsterdam; door ing. A. Aboutaleb (raadslid).
Januari	Inleiding <i>Competentieontwikkeling en permanente educatie in de hedendaagse samenleving</i> , op het A-12-college te Ede; door prof.dr. J.G.L. Thijssen (raadslid).
10 januari	Co-referaat <i>Pluriformiteit en vrijheid van onderwijs</i> , op de bijeenkomst <i>Multiculturaliteit en het recht</i> , van de Vereniging voor de Wijsbegeerte van het Recht te Utrecht; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).
15 januari	Toelichting op de verkenning <i>Vaste grond onder de voeten; verkenning inzake artikel 23 Grondwet</i> , voor de Raad van State; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).
28 januari	Presentatie en discussie over advies <i>Examinering in ontwikkeling</i> , op de conferentie <i>Examinering</i> van de Bve Raad te Utrecht; door drs. A. Grotendorst (raadslid).
6 februari	Presentatie <i>Is versterking van de sociale taak van scholen nodig?</i> , op de conferentie <i>Voortgezet Onderwijs</i> in het Museon te Den Haag; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
10 februari	Lezing <i>Onderwijs, sociale cohesie en de hot spots van Rotterdam</i> , op een conferentie over sociale cohesie georganiseerd door de Hogeschool Rotterdam in Off Corso; door drs. A. van der Rest (secretaris raad).
19 februari	Lezing <i>Examens en standaardisatie van toelatingsbepalingen</i> , tijdens de conferentie <i>Decentrale Toelating</i> in Amsterdam; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
28 februari	Lezing over de Nederlandse Algemene wet gelijke behandeling, op de Universiteit van Antwerpen; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).
14 maart	Lezing <i>Enkele opmerkingen bij de gemeenschapstaak van scholen</i> , op het afscheidssymposium voor J. van de Ven (VBKO) op de Haagse Hogeschool te Den Haag; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
27 maart	Lezing over de vrijheid van onderwijs, op het afscheidssymposium van prof.dr. Boekholt te Utrecht; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).
28 maart	Presentatie over het advies <i>Onderwijs en burgerschap</i> , bij de Algemene Vereniging voor Schoolleiders (AVS) te Utrecht; door drs. A. van der Rest (secretaris raad) en dr. L.H.J. van de Venne (stafmedewerker).
31 maart	Lezing <i>Examens en examenontwikkeling</i> , tijdens de Cito Examenconferentie te Utrecht; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).

2 april	Presentatie en debat op de studiedag werkgroepen Horeca van Bve Raad/HTV te Utrecht; door drs. A. Grotendorst (raadslid).
10-12 april	Presentatie van onderzoek en discussie op het symposium <i>Regulating School Choice to Promote Civic Values</i> , georganiseerd door Brookings te Londen; door prof.mr.dr.s. B.P. Vermeulen (raadslid).
12 april	Lezing <i>Artikel 23 en de moderne tijd</i> , tijdens de VGS-jaarvergadering te Gouda; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
25 april	Presentatie <i>Waarom het Onderwijsverslag gesplitst moet worden</i> , ter gelegenheid van het afscheid van F. de Leeuw, hoofdinspecteur hoger onderwijs te Utrecht; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
8 mei	Presentatie over het advies <i>Kennis van onderwijs</i> , op het symposium <i>Nieuwe vormen van kennisproductie</i> tijdens de Onderwijs Research Dagen op de Open Universiteit te Kerkrade; door dr. M.J.M. van den Berg (staflid).
	Presentatie over het advies <i>Leren in een kennissamenleving</i> , tijdens de Onderwijs Research Dagen op de Open Universiteit te Kerkrade; door dr. M.J.M. van den Berg (staflid).
9 mei	Key note <i>Weten waar we goed in zijn</i> , tijdens de Onderwijs Research Dagen op de Open Universiteit te Kerkrade; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
15 mei	Presentatie over het advies <i>Kennis van onderwijs</i> , bij het ministerie van OCW te Zoetermeer; door dr. M.J.M. van den Berg en mr. C.A.M. van Leest (stafmedewerkers).
23 mei	Optreden als minister van Onderwijs ten behoeve van het Studentenparlement te Den Haag, gewijd aan wijziging van het grondwets-artikel inzake onderwijs; door prof.mr.dr.s. B.P. Vermeulen (raadslid).
28 mei	Lezing over het advies <i>Samen Leren leven</i> , bij het CED te Rotterdam; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
2 juni	Presentatie over het advies <i>Leren in samenspel</i> , bij het ministerie van OCW te Zoetermeer; door dr. M.J.M. van den Berg (staflid) en drs. A. van der Rest (secretaris raad).
5 juni	Lezing over de Nederlandse Algemene wet gelijke behandeling, in het licht van de vrijheid van godsdienst en van onderwijs, op de Universiteit van Gent; door prof.mr.dr.s. B.P. Vermeulen (raadslid).

11 juni	Deelname paneldiscussie over het advies <i>Leren in een kennissamenleving</i> , op het ministerie van OCW te Den Haag; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad), drs. A. van der Rest (secretaris raad) en drs. A. Grotendorst (raadslid)
20 juni	Presentatie en discussie op de studiedag <i>Informeel leren: hoe doe je dat in een computerclubhuis?</i> , georganiseerd door het Computer Clubhuis Amsterdam-West op het Junior College te Amsterdam; door drs. A. Grotendorst (raadslid).
24 juni	Deelname aan het seminar <i>Burgerschap in het onderwijs</i> (samenvatting discussies), georganiseerd door Unesco en Onderwijsraad; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad), drs. A. van der Rest (secretaris raad) en dr. L.H.J. van de Venne (stafmedewerker).
22 augustus	Lezing <i>Private bijdragen in het publieke onderwijs</i> op studiedagen PvdA-fractie te Driebergen; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
28 augustus	Interdepartementale briefing over het advies <i>Werk maken van een leven lang leren</i> ; door dr. M. van Dyck (staflid).
9 september	Prijsuitreiking in het kader van de <i>Week van het Leren</i> te Apeldoorn; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
23 september	Inleiding <i>De bijdrage van onderwijs aan de wederopbouw van Amsterdam</i> , ter gelegenheid van het afscheid van mevrouw A. Verlaan, voorzitter ROC Amsterdam bij NEMO Amsterdam; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
1 oktober	Presentatie over de samenwerkingsschool, in verband met het 30-jarig bestaan van het Coenecoop College te Waddinxveen; door mr.dr. P.W.A. Huisman (staflid).
3 oktober	Dagvoorzitter van de conferentie <i>Beroepsonderwijs</i> in Kasteel De Wittenburg te Wassenaar; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
22 oktober	Presentatie <i>Leren in een kennissamenleving: hoeveel ondernemerschap is daarvoor nodig?</i> op het symposium <i>De Educatieve Stad</i> te Zaandam; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
30 oktober	Keynote speech <i>Brede school: tweetakt of turbo</i> , op de conferentie van Sardes <i>Innovaties in en rond de brede school</i> te Amsterdam; door drs. A. van der Rest (secretaris raad).
31 oktober	Inleiding <i>De juridische toekomst van de samenwerkingsschool</i> , georganiseerd door Onderwijsraad en NVOR te Den Haag; door mr.dr. P.W.A. Huisman (staflid).

November	Inleiding over <i>Vernieuwing en human resource management</i> , op het HBO-congres <i>Werken met kennis</i> te Den Haag; door prof.dr. J.G.L. Thijssen (raadslid).
November	Inleiding <i>Meer lering dan vermaak. Pedagogische invloed van 't Nut op volksprenten in de 19e eeuw</i> , op het congres van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Waalwijk; door prof.dr. J.G.L. Thijssen (raadslid).
13 november	Inleiding <i>Individual investment in lifelong learning</i> ; door dr. M. van Dyck (stafmedewerker).
18 november	Debat met procesmanagement op de bijeenkomst <i>Nieuwe kwalificatiestructuur</i> van de Bve-Raad (BTG-GDW) op de Jaarbeurs te Utrecht; door drs. A. Grotendorst (raadslid).
18 november	Inleiding over het advies <i>Onderwijs en burgerschap</i> , in het <i>Strategie overleg funderend- en beroepsonderwijs</i> van het ministerie van OCW te Den Haag; door drs. A. van der Rest (secretaris raad) en dr. L.H.J. van de Venne (stafmedewerker).
20 november	Lezing <i>Anders kijken naar leermiddelen</i> , op de najaarsledenvergadering van Groep Educatieve Uitgeverijen (GEU) te Zeist; door drs. A. van der Rest (secretaris raad).
4 december	Deelname aan de conferentie <i>Introduction: Criteria for development and design oriented research in education</i> van NWO/PROO te Amsterdam; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad).
19 december	Lezing <i>The principle of neutrality in education</i> , op het jaarcongres van de European Education Law Association te Brugge; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).
20 december	Lezing <i>Islamic schools in The Netherlands</i> , op het jaarcongres van de European Education Law Association te Brugge; door prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid).

Door de raad georganiseerde pers- en publieksbijeenkomsten*

18 februari	Perspresentatie advies <i>Www.webleren/Leren in samenspel.</i>
22 april	Perspresentatie advies <i>Kennis van onderwijs.</i>
14 augustus	Perspresentatie advies <i>Wat scholen toevoegen.</i>
2 september	Perspresentatie advies <i>Bekostiging hoger onderwijs.</i>
25 september	Perspresentatie advies <i>Onderwijs en burgerschap, basisschool De Hoeksteen, Rotterdam.</i>
5 november	Perspresentatie advies <i>Een leven lang leren.</i>
27 november	Perspresentatie advies <i>Een voorwerp van aanhoudende zorg.</i>

* Bijeenkomsten voor persvertegenwoordigers en andere genodigden met aansluitend toelichting en discussie.

Bijlage 2
Samenstelling Onderwijsraad en secretariaat

Samenstelling Onderwijsraad in 2003

- Prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter)
Hoogleraar onderwijskunde, Universiteit van Amsterdam
- Ing. A. Aboutaleb
Wethouder Werk en Inkomen, Onderwijs, Jeugd en Educatie, Diversiteit en
Grotestedenbeleid in Amsterdam
- Drs. G.T.C. Bonhof
Voorzitter College van Bestuur, Hogeschool van Utrecht
- Dr. H.W.A.M. Coonen (vice-voorzitter)
Landelijk programmamanager innovatie lerarenopleidingen
- Mr. H.G.M. Giezeman
Directeur Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel
- Dr. N.J. Ginjaar-Maas
Oud-staatssecretaris Onderwijs en Wetenschappen en voorzitter Raad van Toezicht,
Hogeschool Zeeland
- Drs. A. de Groot-Toker
Docent Turks en leerlingbegeleider in vmbo, Zuiderparkcollege in Rotterdam
- Drs. A. Grotendorst
Partner Kessels & Smit The Learning Company
- Drs. A.T. Kamsteeg
Wethouder Volkshuisvesting, Zorg en Wijkgericht Werken in Dordrecht
- Prof.dr. P.A. Kirschner
Hoogleraar onderwijstechnologie, Open Universiteit, Heerlen
- Prof.dr. H. Maassen van den Brink
Hoogleraar economie aan de faculteit der Economische wetenschappen en Econometrie,
Universiteit van Amsterdam
- Prof.dr. G.W. Meijnen
Hoogleraar onderwijskunde, Universiteit van Amsterdam
- Y. Moerman-van Heel
Plaatsvervangend voorzitter College van Bestuur Willem I-College, 's Hertogenbosch
- C.J.W.B. Sleen-Straathof
Bovenschools manager primair onderwijs, Gouda e.o.

Prof.dr. J.G.L. Thijssen
Hoogleraar human resource management, Universiteit Utrecht

Prof.mr.drs. B.P. Vermeulen
Hoogleraar staats- en bestuursrecht, Vrije Universiteit Amsterdam
Hoogleraar onderwijsrecht Katholieke Universiteit Nijmegen

Prof.dr. F.A. van Vught
Rector magnificus en voorzitter College van Bestuur Universiteit Twente

Drs. A. van der Rest
Secretaris van de Onderwijsraad

Samenstelling secretariaat per 31 december 2003

Secretaris/Directeur

Drs. Adrie van der Rest

Financiële zaken

Wil Kortenbach

Voorlichting

Drs. Maaïke de Visser

Coördinator wetenschappelijke staf/ Plaatsvervangend secretaris

Mr. Ton Vis

Stafmedewerkers

Dr. Niek van den Berg

Dr. Pieter Boerman

Dr. Marian van Dyck-Lovink*

Mr.dr. Pieter Huisman

Mr. Cees van Leest

Dr. Fré Riemersma

Dr. Saskia Schenning

Dr. Kathleen Torrance

Dr. Louise van de Venne

Drs. Antoinette van Wanroij

Dr. Ib Waterreus

Algemene Zaken

Drs. Marie Gresnigt-Bakx

(hoofd)

Drs. Paula van den Berg

(documentalist)

Hans Danner

(facilitair medewerker)

Agathe Ebens

(administratief medewerker/receptionist)

Drs. Meile Tamminga

(editor/webmaster/office-assistant)

Elisabeth Tjin-Chin Fon Jie

(office manager)

Nolda Warmer-Meijer*

(facilitair medewerker)

* *begin 2004 uit dienst getreden*